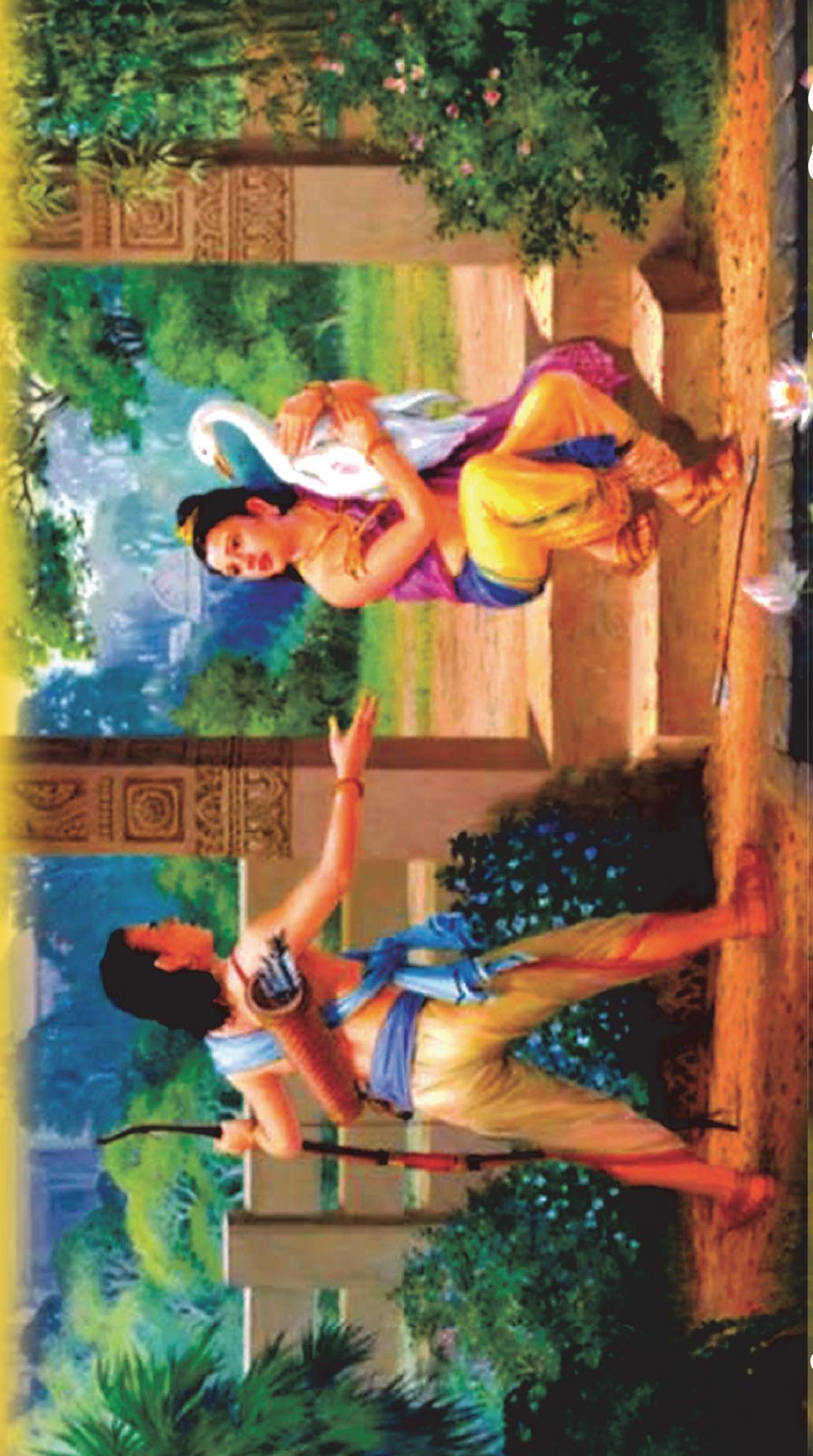

धर्मकीर्ति

धर्मकीर्ति
The Dharmakirti

वर्ष: ८०, अङ्क: ७

बु.सं. २५६६, कति पुंठि

कार्यक्रममा सहभागी महानुभावहरू भिक्षुणी धम्मवती लगायत उपमेयर सुनीता डंगोलका साथ

ओवाड दिनुहुँदै भिक्षुणी धम्मवती गुरुमा

कार्यक्रम उदघाटन गर्नुहुँदै उपमेयर सुनीता डंगोल

धम्मवती गुरुमाबाट सम्भनाको चिनो ग्रहण गर्नुहुँदै प्रमुख अतिथीज्यू

मन्तव्य व्यक्त गर्नुहुँदै प्रमुख अतिथीज्यू

प्रकाशक र विशेष सल्लाहकार

भिक्षुणी धम्मवती

फोन: ५३५९४६६

सम्पादक

भिक्षुणी वीर्यवती

फोन: ९८४१५३४१०९

सम्पादन सहयोगी

भिक्षुणी शुभवती

फोन: ९८४१३२९००५

व्यवस्थापकहरू

धुवरत्न स्थापित

फोन: ९८४१२६३३५५

इन्द्रमान महर्जन

फोन: ९८४१४३४५७२

कार्यालय

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

धर्मकीर्ति विहार

श्रीघः नघःटोल

पोष्ट बक्स नं. ४९९२, काठमाडौं

फोन: ५३५९४६६

email: gurumawiryawati@gmail.com

subhawati26@gmail.com

बुद्ध सम्बत् २५६६

नेपाल सम्बत् १९४२

इस्वी सम्बत् २०२२

विक्रम सम्बत् २०७९

विशेष सदस्य रु. २०००/-

वा सो भन्दा बढी

वार्षिक रु. १००/-

यस अङ्को रु. १०/-

धर्मकीर्ति

(बौद्ध मासिक)

THE DHARMAKIRTI

A Buddhist Monthly

9th OCTOBER 2022

वर्ष- ४०

अङ्क- ७

कति पुन्हि

आश्विन २०७९

यस्स पापं कतं कम्मं - कुसलेन पिथीयति

सोमं लोकं पभासेति - अब्भा मुत्तो'व चन्दिमा

गुम्हसिनं थम्हं यानागु पापयात कुशल कर्म

तोपुई, उम्हसिनं श्व लोकय सुपाचं पिहाँवःम्ह

चन्द्रमां थें प्रकाश क्यनी ।

जसको पापकर्मलाई पुण्य कर्मले ढाकछ, त्यसले

यस लोकमा बादलबाट छुटेको चन्द्रमाले भैं तेज

फैलाउँछ ।

He whose evil deeds are covered by good deeds brightens up this world, like the moon when freed from clouds.

विषय-सूचि

क्र.सं.	शिर्षक	पृष्ठ
१)	बुद्ध वचन	१
२)	आवरण चित्र परिचय	२
३)	सम्पादकीय - चार आर्य सत्य-४	३
४)	धर्मचक्र कसरी चलाउने ?	४
५)	मैले तिमीसंग जात सोधेको होइन	८
६)	स्नेही छोरी (उपन्यास)-३	१०
७)	पञ्च कल्याणी	१३
८)	दीघ निकाय ग्रन्थको संक्षिप्त परिचय-५	१८
९)	नेपालका जेष्ठ अनगरिका त्रय	१९
१०)	भगवान बुद्धया न्हिं-न्हिं याना बिज्याइगु ज्याया छगू अध्ययन-३	२१
११)	धम्मपद - चित्त वर्ग	२२
१२)	भगवान् बुद्धको मैत्रीयुक्त सत्य वचन परित्राण सूत्र	२२
१३)	निर्वाणया भूमी पला: त:वनेनु	२४

आवरण चित्र परिचय

हिंसक देवदत्त

आचार्य सत्यनारायण गोयन्का
भाव अनुवाद- वीर्यवती

देवदत्त कोलिय राज सुप्पबुद्धको पुत्र र यशोधराका भाई थिए । उनी सिद्धार्थको वाल्यकालका साथी पनि थिए । तर दुवैजनाको स्वभाव भने आकाश जमीनको फरक थियो । सिद्धार्थ सद्भावनाले सम्पन्न थिए भने देवदत्त दुर्भावनापूर्ण जीवन बिताउने गर्थे । एकजना सहृदयी, कारुणिक र सरल स्वभावका थिए भने अर्को त्यति नै निर्दयी, क्रूर कुटिल थिए ।

दयालु सिद्धार्थले कुनै पनि प्राणीलाई कष्ट नदिईकन धनुर्विद्या सिक्न सफल भए भने देवदत्तले आकासमा उडिरहेका पक्षीहरूलाई निर्दयीतापूर्वक वाणले हानी घायल पार्दै धनुर्विद्या सिके । एकपटक उसले उडिरहेको एक हाँसलाई वाणले हानी घाइते पारे । छटपटाइरहेका उक्त घाइते हाँस सिद्धार्थको काखमा खस्यो । विचरो हाँस छटपटिरहेको देखी बोधिसत्व सिद्धार्थको मनमा करुणा जाग्यो । उसले हाँसको शरीरमा घोपिरहेको वाणलाई विस्तारै स्नेहपूर्वक भिक्त्यो । घाऊलाई पखाल्यो । घाइते

हाँसलाई माया र करुणा चित्तले सुमसुमाईरह्यो । यसरी मर्न लागेको हाँसलाई सिद्धार्थले नयाँ जीवन दियो ।

सिद्धार्थको यस उपकारी कार्य देवदत्तलाई कतिपनि मन परेन । उ रीसले मुरमुरिदै सिद्धार्थसँग उसको शिकार घाइते हाँस लिन खोज्यो । तर सिद्धार्थले देवदत्तको हातमा हाँस सुम्पिन चाहेन । दुबै कुमारहरूको बिचमा कलह बढ्दै गयो । यस विषयमा न्याय छिन्ने जिम्मा राज्यको माथिल्लो तहसम्म पुगियो । राज्यको न्याय अनुसार घाइते हाँसको शरीरमा सिद्धार्थको नै अधिकार रहनगयो । देवदत्तको कुनै अधिकार रहेन । किनभने प्रकृतीको न्याय र नियम अनुसार हत्या, हिंसा गर्ने व्यक्ति होइन, जीवन बचाउने व्यक्ति महान हुन्छ ।

यो फैसला सुनी देवदत्त रीसले चूर भयो । तर उनी लाचार थियो । के गर्नु ? तैपनि उसले सिद्धार्थ कुमारलाई उहाँ सम्यक सम्बुद्ध भइसक्नु भएपछि पनि सधैं शत्रुतापूर्ण व्यवहार गर्दै रहे । ■

- "दण्ड देखेर सबै डराउँछन्, मृत्यु देखेर सबै काँपछन् त्यसकारण आफूभै सम्भ्र प्राणीलाई हिंसा नगर्नु नगराउनु ।"
- "आफ्नो सुखको लागि सुखकामी प्राणीलाई जसले दण्डद्वारा हिंसा पीडा दिदैन त्यसलाई परलोकमा सुख प्राप्ती हुन्छ ।"
- "मूर्खलाई पाप गर्दा दुःख हुन्छ भन्ने ज्ञान हुँदैन, पछि आफ्नो कर्मको फल भोग्ने बेलामा उसलाई आगोले भैँ पोल्ने पछुतो हुन्छ ।"

- बुद्ध वचन

■ सम्पादकीय ■

चार आर्य सत्य – ४

धर्मकीर्ति पत्रिका गत अङ्क (वर्ष ४०, अङ्क ६, वु.सं. २५६६, येंया पुन्हि) को सम्पादकीयमा प्रस्तुत गरिएको (चार आर्य सत्य-३) अन्तरगत रहेको दुःख निरोध गामिनी प्रतिपदा आर्यसत्य (आर्य अष्टाङ्गिक मार्गहरू) मध्ये बाँकी रहेका ४ वटा आर्य मार्गहरूको विषयमा यहाँ चर्चा गर्नेछौं ।

५) सम्मा आजिव (सम्यक आजीविका)

हामीले अन्य प्राणीहरूको शरीरमा हानी पुग्ने गरी कुनै पनि व्यवसाय, व्यापार वा आजीविका नगर्ने । त्यस्तो आजीविका ५ प्रकारका छन् –

(क) मंस वाणिज्जा वेरमणि – प्राणी मारी मासु बेच्ने व्यवसायबाट अलग रहने ।

(ख) पाण वाणिज्जा वेरमणि – मार्ने नियतले जीवित प्राणी बेच्ने कार्यबाट अलग रहने ।

(ग) विस वाणिज्जा वेरमणि – मार्ने नियतले विष बेच्ने कार्यबाट अलग रहने ।

(घ) सत्थ वाणिज्जा वेरमणि – प्राणी मार्ने नियतले कुनै पनि हतियार र शस्त्र अस्त्र बेच्ने कार्यबाट अलग रहने ।

(ङ) मज्ज वाणिज्जा वेरमणि – आफ्नो स्वार्थ पूर्तिको लागि प्राणीहरूको शरीरमा हानी पुग्ने खालका, जाँड, रक्सी, मद्यपान र लागु पदार्थ जस्ता अखाद्य पदार्थको व्यापार गर्ने कार्यबाट अलग रहने ।

६) सम्मा वायाम (सम्यक व्यायाम)

आफ्नो चित्तमा अकुशल चेतना सहितको क्लेश नाश गर्नको लागि चार प्रकारको अभ्यास जारी राख्ने ।

(क) उप्पन्नानं पापकानं पहानाय वायामो – मनमा उत्पन्न भईरहेका पापयुक्त खराब भावनालाई निर्मूल पार्न अभ्यास गर्ने ।

(ख) अनुप्पन्नानं पापकानं अनुप्पादाय वायामो – उत्पन्न भइनसकेका कुनै पनि खराब भावनालाई उत्पन्न हुन नै नदिने कार्यमा अभ्यासरत रहने ।

(ग) अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय वायामो – मनमा उत्पन्न हुन बाँकी रहेका कुशल चेतना वा भावनाहरूलाई उत्पन्न गर्नको लागि मेहनत गर्ने ।

(घ) उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं भिय्यो भावायो वायामो – मनमा उत्पन्न भइसकेका कुशल धर्महरू वा असल भावना सहितका इच्छाहरू, विचारधाराहरूलाई वृद्धि गर्न मेहनत गर्ने ।

(७) सम्मासति (सम्यक स्मृति)

मनमा लोभ, द्वेष र मोह जस्ता दूषित भावनाहरू भिन्न नदिन हरेक क्षण सचेत र सजग रहने । यसलाई ठीक तरिकाले

स्मृति राख्ने भनिन्छ । यसको लागि ४ प्रकारले ध्यान भावना गरिन्छ, जसलाई स्मृतिप्रस्थान ध्यान भनिन्छ ।

(क) कायानुपस्सना सतिपट्टान – शरीररूपी ढोकाबाट क्लेश (दूषित भावना) भिन्न नदिन स्मृतिपूर्वक सचेत भइरहने ।

(ख) वेदानुपस्सना सतिपट्टान – मनले अनुभव गरिरहने सुख वेदना, दुःख वेदना र उपेक्षा वेदनाहरूको तर्फबाट पनि लोभ, द्वेष र मोह आदि क्लेश भिन्न नदिई स्मृतिपूर्वक सजग भइरहने ।

(ग) चित्तानुपस्सना सतिपट्टान – मनमा उत्पन्न भइरहने असल र खराब चेतसिकहरूलाई स्मृतिपूर्वक अलग अलग छुट्टाउँदै जाँचिरहने ।

(घ) धम्मानुपस्सना सतिपट्टान – मनमा उत्पन्न भइरहेका कुशल स्वभाव धर्म र अकुशल स्वभाव धर्मलाई बुझ्दै अकुशल स्वभाव धर्मलाई हटाउँदै कुशल स्वभाव धर्मलाई स्मृतिपूर्वक ध्यान राख्ने ।

८) सम्मा समाधि (सम्यक समाधि)

कुनै एक असल आरम्भणमा मन अल्फाई मनको एकाग्रता शक्ति सञ्चय गर्दै रहँदा सोही शक्तिले ध्यानको खुड्किलाहरू एकपछि अर्को पार गर्दै गइने हुँदो रहेछ । ती अवस्थाहरू यसरी छन् –

(क) पठम भान (ध्यान) – वितक्क, विचार, प्रीति, सुख र एकाग्रता सहितको पाँच अङ्गले परिपूर्ण अवस्था ।

(ख) दुतिय भान (ध्यान) – विचार, प्रीति, सुख, एकाग्रता सहित चार अङ्गले परिपूर्ण अवस्था ।

(ग) ततिय भान (ध्यान) – प्रीति, सुख, एकाग्रता सहित तीन अङ्गले परिपूर्ण अवस्था ।

(घ) चतुत्थ भान (ध्यान) – सुख, एकाग्रता सहित दुई अङ्गले परिपूर्ण अवस्था ।

(ङ) पञ्चम भान (ध्यान) – उपेक्षा, एकाग्रता सहित दुई अङ्गले परिपूर्ण अवस्था ।

यसरी आर्य अष्टाङ्गिक मार्गमा लागेर चित्तलाई शील, समाधि र प्रज्ञाको खुड्किला पार गर्दै जानु नै निर्वाणको हेतु प्राप्त गर्ने अभ्यासमा लागेको हुनेछ । भगवान् बुद्धले यस कार्यलाई पराक्रमी कार्य र ठीक तरिकाले बुद्ध वन्दना गरेको कार्यको रूपमा लिनु भएको छ । त्यसैले हामीले पनि यस अमूल्य मनुष्य जीवनमा हाम्रो अमूल्य समयलाई ठीक तरिकाले बुद्ध वन्दना गर्न जान्ने चलाक व्यक्ति बनी आ-आफ्नो जीवन सार्थक पार्न सकौं ।

भवतु सब्ब मङ्गलम् ।

धर्मचक्र कसरी चलाउने ?

✍ सत्यनारायण गोयन्का

धर्मचक्र चल्थो भने लोकचक्र रोकछ । दुःखचक्र रोकछ । धर्मचक्र चलाउनु पर्छ तर कसरी चलाउने ? केवल बुद्धिले मात्रै यस तथ्यलाई बुझेर धर्मचक्र चलाउनु सम्भव छैन । अनुभवले थाहापाउनु पर्छ । वेदन अर्थात् अनुभवले थाहापाउनु, दर्शन भनेको पनि अनुभवले थाहापाउनु हो । विपश्यना अर्थात् अनुभवले थाहापाउनु । स्वयं, आफ्नो अनुभवले जान्नु । यस साढे तीन हातको शरीर भित्र कहाँ कस्तो सम्बेदना प्रकट भइरहेको छ— कहाँ कस्तो सम्बेदना प्रकट भईरहेको छ त्यसलाई थाहापाउनु । सम्बेदना प्रति कतै बेहोशीबस राग, भय, तृष्णा त जागेन ? द्वेषमय तृष्णा त जागेन ? यसलाई ध्यानमा राखेर काम गर्नु पर्छ । पुरानो स्वभावको कारण जतिसुकै होशियार भए तापनि रागमय संस्कार अवश्य जागदछ, द्वेषमय संस्कार पनि अवश्य जागदछ । जस्तो कि टाउको पानीमा दुबे पनि थाहा नै पाउँदैन कि के भइरहेछ ? कता तिर बग्दैछ फेरि केही क्षणमा नै होश आउँछ । फेरि विद्या जागछ, होश आउँछ, ओहो यस्तो भएछ, फेरि सुधार गर्न शुरू गर्छ । टाउको पानीबाट माथि उठ्छ अर्थात् शरीरको सम्बेदना हेर्न थाल्छ, र थोरै समता कायम राख्ने काम हुन्छ । अनित्य बोध गर्दै प्रज्ञा पुष्ट गर्दछ, हेदै-हेदै फेरि टाउको पानीमा डुब्न थाल्छ, फेरि त्यही अन्धकार, फेरि त्यही अविद्या, फेरि राग-द्वेष फेरि दुःख । फेरि दुःखचक्र नै दुःखचक्र । बीच बीचमा होश जागेर धर्मचक्र चलन थाल्छ, त्यो अत्यन्त कल्याणमय हुन्छ । यस्तै अभ्यास गर्दा-गर्दै मनको स्वभावमा फरक आउन थाल्छ । हाम्रो मनको स्वभाव नै त्यस्तो भइसकेको छ कि जब सुखद् सम्बेदना आउँछ तब राग जागछ, जब दुःखद् सम्बेदना आउँछ तब द्वेषको प्रतिक्रिया गर्छ ।

मनको माथिल्लो तह जसलाई आजकलका पश्चिमी वैज्ञानिकहरू “कन्शियस माईन्ड” भन्दछन् । भारतका वैज्ञानिकहरू, ऋषि-मुनिहरू, बुद्धहरू, अरहन्तहरूले यो

शब्दको प्रयोग गरेनन् । उहाँहरूले यसलाई परित्त चित्त भनियो, यो चित्त माथिल्लो सतहको चित्त हो । हामी कुनै धर्मचर्चा सुनिरहँदा अथवा पढ्दा हामीलाई लाग्छ कि राग जागेको छैन, द्वेष जागेको छैन । किन भने यो केवल माथिल्लो तहको मन हो र बुद्धिले मात्र थाहापाएको हो । यो निककै पातलो सतहमात्रै हुन्छ अर्थात् सम्पूर्ण मनको दाँजोमा निककै सानो हुन्छ । राग जागेको छैन जस्तो लाग्छ । तर मनको भित्री तहमा त त्यही क्रम चलिरहेको हुन्छ र त्यहाँ चट्टानमा गहिरो गरी कुँडिएको जस्तो संस्कार बन्दै गरेको हुन्छ । तब त यो भवचक्र क्रमशः चलिनै रहन्छ, लोकचक्र चलिनै रहन्छ, दुःखचक्र चलिनै रहन्छ, यसलाई कसरी काट्ने ?

शरीरमा हुने सम्बेदना एउटा यस्तो विन्दु हो जहाँबाट दुई वटा धारा निस्कन्छन् । यो एउटा यस्तो दोबाटो हो जहाँबाट छुट्टा-छुट्टै दिशातर्फ जाने बाटो निस्कन्छन् । एउटा मार्ग यस्तो कि जहाँ बाट “दुःख समुदय गामिनी प्रतिपदा” निस्कन्छ । प्रतिपदा भनेको मार्ग हो । यस्तो मार्ग जसबाट दुःखको उत्पन्न भइरहन्छ, दुःखको समुदय भइरहन्छ, दुःखको सम्बर्धन भइरहन्छ । दुःख नै दुःख; दुःख नै दुःख । एक जन्मको लागि मात्र होईन, जन्म-जन्मान्तरसम्मको लागि त्यही धारले हामीलाई दुःख तर्फ तान्दै-तान्दै लान्छ ।

सम्बेदनाको त्यो विन्दुबाट अर्को दोस्रो मार्ग पनि चल्दछ त्यो हो “दुःख निरोधगामिनी प्रतिपदा,” जुन मार्गले दुःखको निरोध गर्दछ, दुःख समाप्त गर्दछ । त्यही विन्दुबाट यो मार्ग चल्दछ । त्यसैले यो विन्दुलाई थाहापाउनु पर्दछ कि कहाँबाट हाम्रो भवचक्र चलिरहेछ र कहाँनिर त्यसलाई रोकेर धर्मचक्र चलाउन प्रारम्भ गर्न सकिन्छ । सारा शरीरमा प्रत्येक क्षण कुनै न कुनै सम्बेदना भइरहन्छ । शरीरको अणु अणुमा कुनै न कुनै सम्बेदना भइरहन्छ । यही प्रकृतिको नियम हो । त्यही सम्बेदनाको कारणले

हाम्रो मनको भित्री तहको स्वभाव त्यस्तो भइसक्यो कि सम्बेदना सुखद लाग्यो भने रागको प्रतिक्रिया गर्ने र दुःखद लाग्यो भने द्वेषको प्रतिक्रिया गर्ने ।

राग-द्वेषको काम भित्र भित्रै गाँठो बाँध्दै जाने हो । कर्म-संस्कार नै कर्म संस्कार बन्दै जान्छ, र पछि दुःख नै दुःख उत्पन्न गर्दछ । अहिलेको क्षणमा पनि दुःख बनाउँछ, जस्तो कि राग जाग्ने बित्तिकै मनको आफ्नो शान्ति हुँदैन त्यस्तै मनमा द्वेष जाग्ने बित्तिकै पनि शान्ति हुँदैन । अशान्त हुन्छ, छटपटाउँछ, दुःखी हुन्छ । दुःखको बीऊ रोपेको छ, भने पछि दुःख नै दुःख फुल्ने छ, दुःख नै दुःख फल्नेछ ।

यो रागको प्रतिक्रिया गर्ने स्वभाव र द्वेषको प्रतिक्रिया गर्ने स्वभाव जसलाई हामीले आफ्नो बनायौं त्यसले सम्बेदनाको मार्फत भन शक्ति पाउँदछ । हामीलाई थाहा नै छैन कि त्यसलाई कहाँबाट शक्ति प्राप्त भइरहेछ, तब हामी त्यसबाट बाहिर कसरी निस्कन सक्छौं ? यो सम्पूर्ण ध्यान यही कुराको लागि नै हो कि अन्तरमुखी भएर कुनै कल्पनामा लाग्ने होईन, यस्तो गत्यो भने सत्य के हो थाहापाउन सक्दैन । मनको माथिल्लो तह त एकाग्र हुन्छ, मन शान्त भएको जस्तो हुन्छ । ओहो ! मेरो मनमा त राग जागेन द्वेष जागेन भन्ने लाग्छ तर भित्र के भइरहेछ ? यो मनको माथिल्लो सतहको चित्त जसलाई त्यसबेलाको भाषामा “परित्त चित्त” भनिन्थ्यो । अर्थात् सानो चित्त, यसलाई छोडेर बाँकी चित्त धेरै ठूलो छ । यी दुई चित्तको बीचमा धेरै ठूलो पर्खाल छ । थाहापाउन सक्दैन कि के भइरहेछ ? यो जुन भित्रको चित्त छ, अन्तर्मन छ, त्यसले त प्रत्येक क्षण सम्बेदना महसूस गरिरहन्छ । सुत्दा-बस्दा हरेक समय सम्बेदना महसूस गरिरहन्छ । जब सुखद् लाग्छ, तुरुन्त रागको प्रतिक्रिया गरिहाल्छ । यही काम गरिरहेछौं । यस्तो काम गर्ने स्वभाव नै भइसक्यो । त्यसैले यो मनको माथिल्लो मसिनो तह र भित्रको ठूलो चित्तको बीचमा जुन ठूलो पर्खाल बनेको छ, त्यसलाई भत्काउनु पर्छ, तब जुन कुरा माथिल्लो चित्तले, बुद्धिले बुझेको कुरा भित्रको चित्तसम्म पुग्न सकोस् । दुई चित्तको बीचमा कुनै फरक नहोस् । माथिल्लो चित्तलाई राम्ररी थाहा छ कि राग गर्नु हुँदैन, यसले दुःखी बनाउँछ । द्वेष गर्नु हुँदैन यसले दुःखी बनाउँछ । तर त्यो शिक्षा, यो बुद्धि, यो ज्ञान केवल माथिल्लो तहको मात्रै हो यो भित्रसम्म पुग्न नै सक्दैन । यो साधनाको अभ्यासले यो पर्खाल

भत्किन्छ, र सारा शरीरमा के भइरहेछ त्यसको अनुभव हुन थाल्छ, र थाहापाउँछ कि पुरानो स्वभावको कारण फेरि उही प्रतिक्रिया गरिरहेछ । रागको प्रतिक्रिया गत्यो अथवा द्वेषको प्रतिक्रिया गत्यो र यस भवचक्रलाई अलि अगाडिसम्म गुड्न धक्का दियोँ । रागको प्रतिक्रिया गरेनौं द्वेषको प्रतिक्रिया गरेनौं भने यस चक्रलाई रोक्छौं । अनित्य बोध जागेको छ । यो अनित्य छ, यो कल्पना होईन । भित्र जतिसुकै सुखद् सम्बेदना जागे पनि केही बेरमा समाप्त भएर जान्छ । जतिसुकै दुःखद् सम्बेदना जागे पनि थोरै समय भित्र समाप्त भएर जान्छ । आफ्नो अनुभवले थाहा पाएको छ, यो अनित्य छ, नश्वर छ, भंगुर छ । यस प्रति के राग गर्ने, के द्वेष गर्ने ? यसरी मनको भित्री तहले बुझ्न थाल्छ । केवल मनको माथिल्लो तहमा मात्र नरही मनको स्वभाव नै बदलिन्छ । यसरी मुक्तिको मार्ग प्राप्त हुन्छ, मोक्षको मार्ग प्राप्त हुन्छ, यही मार्गले नै त्यो व्यक्ति सम्यक सम्बुद्ध हुनुभयो । यही मार्गले नै आफू पनि मुक्त भए, शुद्ध भए, बुद्ध भए र अरूलाई पनि यो मार्ग वितरण गर्दै गए । मुक्तिको त्यस अवस्थासम्म पुगेपछि, उहाँको मुखबाट मुक्तिको हर्षको उद्गार निस्कियो । कोही मुक्त व्यक्तिको उद्गार कति कल्याणकारी हुन्छ । पैतीस वर्षको उमेरमा यो व्यक्ति सम्यक सम्बुद्ध बने र अस्सी वर्षको उमेरमा आफ्नो प्राण त्यागे । करीब पैतालीस वर्षसम्म रात-दिन, रात-दिन मानिसहरूको सेवा, लोकसेवा नै लोकसेवा गरिरहे । लोक कल्याण नै लोक कल्याण गर्दैरहे धेरै भन्दा धेरै मानिसहरूको भलो कसरी हुन्छ, उनीहरूको हित कसरी हुन्छ ? उनीहरूलाई सुख कसरी प्राप्त हुन्छ ? उनीहरू दुःखबाट कसरी बाहिर निस्कन सक्छन् ? यही शिक्षा बाँडिरहे, बाँडिरहे ।

सम्पूर्ण वाणी जहाँ कहींबाट लेऊ, मीठो नै मीठो छ । जहाँबाट सुन त्यति कै कल्याणकारी बडो कल्याणकारिणी छ । तर सम्यक सम्बुद्ध हुने बित्तिकै जुन उद्गार भन्नुभयो त्यसको बयान कति गर्छ ? सबैभन्दा पहिला कुन उद्गार निस्कियो ? यस अवस्थालाई प्राप्त गरे पछि, भन्नुभयो—

अनेक जाति संसारं, सन्धाविस्सं अनिबिस्सं ।

गहकारं गवेसन्तो, दुक्खा जाति पुनप्पुनं ॥

गहकारक दिट्ठोसि, पुनगेहं न काहसि ।

सब्बाते फासुका भग्गा, गहकुटं विसङ्घितं ॥

विसङ्कारगतं चित्तं, तण्हानं खयमज्झगा ।

- “अनके जाति संसार” अन्तर्मुखी भएर चित्तलाई एकाग्र गर्दै गर्दै, समान्य ध्यानको अवस्थाहरू र प्रथम ध्यान देखि लिएर आठौं ध्यान सम्मको अवस्थाहरूमा एक प्रकारको शक्ति उत्पन्न हुन्छ, र साधकले आफ्नो पूर्व जन्मको कुराहरू सम्झन थाल्छन् । यो भन्दा अगाडि यो जन्म भएको थियो, त्यस समय यी घटनाहरू भएका थिए । त्यो भन्दा अगाडिको जन्ममा यस्तो भएको थियो, त्यो जन्ममा यी घटनाहरू घटेका थिए । यसरी आफ्नो सम्पूर्ण पूर्व जन्मको बारेमा स्मृति जाग्नेछ । जुन साधकले जति गहिरीएर साधना गर्दछ, उसलाई त्यति नै क्षमता प्राप्त हुन्छ । कसैलाई दशवटा जन्मको स्मृति जाग्दछ । कसैलाई सय जन्मको स्मृति लाग्दछ । कसैलाई हजार जन्मको स्मृति प्राप्त हुन्छ । जो सम्यक सम्बुद्ध भए उहाँलाई असंख्य जन्मको स्मृति जाग्यो । तब उहाँले भन्नुभयो— “अनेक जाति संसार” अनेक पटक जन्म लिएर यस संसारमा भव संसरण गर्दै रहें, असंख्य जन्म लिंदैरहें, जन्म लिंदै गएँ र भवचक्र चल्दै गए कहीं रोकेन निरन्तर रूपमा दौड्दै रहें, दौड्दै रहें ।

हरेक मानिस, हरेक प्राणी यसरी नै दौड लगाउँछन् । जन्म हुने वित्तिकै मृत्यु तर्फ दौड्न शुरू गर्छ । मृत्युसम्म त अवश्य पुग्दछ । बाटोमा कहीं कतै विसौनी हुँदैन । कसैले एक मिनेटको लागि रोक्छ, सुस्ताउँछु भनेर पाउँदैन । प्रत्येक क्षण मृत्यु तर्फ दौडिरहेको हुन्छ । त्यसैले “सन्धाविस्सं अनिबिस्सं” भनियो अर्थात् रूक्यै नरोकि केही प्राप्ति बिना कुड्दैछ-कुड्दैछ । ओहो, कति जन्मदेखि यसरी नै कुड्दैछ ? यसरी अनेक जन्मदेखि दौड्नुको पछाडि मेरो के उद्देश्य छ ? बोधिसत्व जस्तो ब्यक्तिको मनमा अनेक जन्मदेखि नै यस्तो प्रश्न मनमा उठ्यो कि “प्रत्येक मृत्यु पछि एउटा नयाँ जन्म आउँछ । प्रत्येक मृत्यु पछि एउटा नयाँ घर बन्दछ । यस घरलाई बनाउने को हो ?” धेरै समयदेखि एउटा मान्यता प्रचलित थियो । कि पटक-पटक घर बनाउने वाला, बार-बार सृष्टि गर्नेको कतै दर्शन भयो भने यस भव संस्करणबाट मुक्ति प्राप्त हुनेछ । तब भनियो— “गहकारकं गवेसन्तो” त्यस घर बनाउनेको खोजीमा, उसको गवेषणामा दौडि रहेछु, दौडिरहेछु र “दुक्खा जाति पुनप्पुनं, घर बनाउनेको खोजीमा बार-बार नयाँ जन्म भइरहेछ, र बार-बार दुःखमा पिसिरहेकोछु ।

अब “गहकारक दिट्ठोसि”, ए घर बनाउने तिमीलाई मैले देखिसकेँ । “पुन गेहं न काहसि” अब तिमी मेरो नयाँ घर बनाउन सक्दैनौ । बनाउन नै सक्दैनौ । घर बनाउने को हो र किन घर बनाउन सक्दैन ? यो प्रकृतिको सम्पूर्ण नियमलाई थाहापाइसक्यो । धर्मलाई थाहापाइसक्यो, ऋत देखिसक्यो । घर कसरी बन्छ ? घर बनाउने को हो ? प्रत्येक ब्यक्तिले आफ्नो घर आफैले बनाउँछ । कर्म संस्कार माथि कर्म संस्कार बनाउँदै जान्छ, पछिको लागि घर बनाईरहेको हुन्छ । आफू भित्र जुन लोकचक्र चलिरहेको छ, जुन भवचक्र चलिरहेको छ, जुन दुःखचक्र चलिरहेको छ, त्यसको दर्शन भएपछि त सम्पूर्ण कुरा थाहापाइयो, सर्वज्ञ भयो । “गहकारक दिट्ठोसि पुन गेहं न काहसि” अब नयाँ घर बनाउन नै सक्दैन । किन बनाउन सक्दैन ? “सब्बा ते फासुका भग्गा, गहकूटं विसङ्कितं ।” त्यस समयमा घर बनाउने जुन सामाग्रीहरू पाइन्थे त्यस अनुसार घरको मध्य भागमा ठूलो अग्लो खम्बा राखिन्थ्यो । त्यस खम्बाको चारैतिर सा-साना खम्बा ठड्याई ठूलो खम्बासँग जोडेर घर बनाइन्थ्यो । “सब्बा ते फासुका भग्गा गहकूटं विसङ्कितं”, जति पनि खम्बाहरू थिए ती सबै भाँचि सक्यो र यो जुन बिचको ठूलो अग्लो खम्बा छ, त्यसलाई पनि भाँचेर फ्याँकिसक्यो । घर बनाउने सामाग्री नै नभए पछि घर कसरी बन्छ ? के भाँचेर फ्याँकियो त ? “विसङ्कार गतं चित्तं”, चित्तलाई संस्कार विहीन पायो । सम्पूर्ण भव संस्कार विहीन पायो । सम्पूर्ण भव संस्कार समाप्त गरिसक्यो । अब एउटा पनि भव संस्कार बाँकी रहेन, अब नयाँ भव बनाउन नै सक्दैन । साराका सारा नष्ट भइसक्यो । उहाँले पनि यही विद्या द्वारा भव संस्कार निकालेर फ्याँक्नु भयो । पुरानो तृष्णा सबै नष्ट भइसक्यो अब नयाँ तृष्णा जाग्न नै पाउँदैन । किनकि “तण्हा नं खयमज्झगा”, त्यस अवस्थाको साक्षात्कार भयो, जहाँ तृष्णाको नामोनिशान रहेन । जरासम्म नै उखेलिसक्यो । त्यो जुन नित्य अवस्था छ, ध्रुव, इन्द्रियातीत अवस्था छ, भवातीत अवस्था छ, लोकातीत अवस्था छ, त्यसको साक्षात्कार भइसक्यो ।

अर्थात् त्यो अवस्था अनुभव गरिसक्यो । यसरी जब चित्तमा कुनै पुरानो संस्कार बाँकी रहँदैन तब भव बनाउने खालको कुनै संस्कार बाँकी रहँदैन र नयाँ संस्कार बन्दैन किनकि नयाँ तृष्णा नै बन्दैन भने घर कसरी बन्छ ? नयाँ घर बन्दै बन्दैन । “विङ्कार गतं चित्तं”, नयाँ संस्कार बन्दैन

भने पुरानो संस्कार विस्तारै समाप्त भएर जान्छ— यो अवस्था प्राप्त हुनुपर्छ । “**खीणं पुराणं नबं नत्थि सम्भवं**”, पुरानो सबै क्षीण भयो नयाँ बनेन भने जति पनि संग्रह गरेको थियो त्यो सबै निकलेर नष्ट हुँदै जान्छ र नयाँ बन्न पाउँदैन तब नयाँ घर कसरी बन्छ ? नयाँ जन्म कसरी हुन्छ ? भव संसार कसरी चल्छ ? समाप्त त भइहाल्छ । यस्तो अवस्थामा प्रसन्न भएर यो पहिलो उद्गार मुखबाट निस्कियो र यही कुरा मानिसहरूलाई सिकाइरहनुभयो ।

जुन कुरा अप्रासांगिक छ, त्यसलाई एकातिर पन्छाउँ । जुन कुरा हाम्रो भवचक्र चलाउने कुरासंग कुनै सम्बन्ध छैन, जुन कुरासंग धर्मचक्र चलाउने बारेमा केही सम्बन्ध छैन ती कुराहरूमा कहाँ अल्भिरहने ? भवचक्रसंग के सम्बन्ध, भवचक्र छुटाउने कसरी, भवचक्र कहाँबाट शुरू हुन्छ ? यस्तो कामको कुरा सिक्नुपर्छ ।

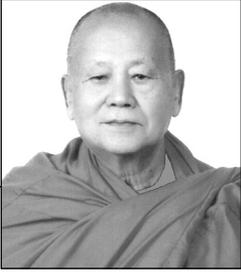
विकार जाग्छ र गहिरिँदै-गहिरिँदै भव संस्कार बन्दछ । भव- संस्कार बनेपछि, त नयाँ भव अवश्य बन्दछ, नयाँ जन्म अवश्य ल्याउँछ, मृत्युको समय भवसंस्कार जाग्दछ । पहिला जुन भव-संस्कारहरू जम्मा भएका थिए ती मध्ये कुनै न कुनै जाग्दछ र नयाँ प्रतिसन्धि विज्ञान बनेर नयाँ जन्म चल्छ, नयाँ धारा चल्दछ । यसरी एक जन्म पछि अर्को जन्म, दुःख पछि अर्को दुःख, दुःख पछि दुःख चलिरहन्छ । एकदमै सीधा कुरा हो, वैज्ञानिक कुरा हो, शरीर र चित्तको एक आपसमा कसरी सम्बन्ध भइरहन्छ ? एकले अर्कोलाई कसरी प्रभावित पादछ ? भित्र एउटा सम्बेदना जाग्छ, मन प्रभावित हुन्छ । सम्बेदना त शरीरमा आएको हो तर मन प्रभावित हुन्छ र एउटा संस्कार बन्दछ । रागको संस्कार बनाऊ अथवा द्वेषको संस्कार बनाऊ, बन्दै-बन्दै चट्टानमा कुँडिएको जस्तो गहिरौ भव संस्कार बन्दछ । भव संस्कार बनेपछि, त जन्म पछि, जन्म भइरहन्छ र जन्मले जरा ल्याउँछ, मृत्यु ल्याउँछ, दुःख ल्याउँछ, दौर्मनष्यता ल्याउँछ । शारीरिक दुःख ल्याउँछ, मानसिक दुःख ल्याउँछ । दुःख नै दुःख, यी आफूले नचिताएको कुरा हुन् । चाहेको कुरा हुँदैन । जीवन भर यसरी नै चलिरहन्छ । दुःख नै दुःख । यसबाट कसरी बाहिर निस्कने ?

यही सरल तरिका अन्यलाई सिकाउनु भयो । जुन तरिका अपनाएर आफू बाहिर निस्के, त्यही तरिका मानिसहरूलाई पनि सिकाए, स्वासको सहारामा चित्तलाई एकाग्र गर्न सिकाए, शुद्ध स्वासको माध्यमबाट सत्यको

दर्शन गर्दै-गर्दै परम सत्यसम्म पुगनु पर्छ । यसै कुरालाई लिएर एक जना महान सन्तले भनेका छन् “**आदि सच्च, जुगाडि सच्च, है भी सच्च, नानक होसी भी सच्च ।**” हामी सत्यबाट आरम्भ गर्छौं । जुन सत्य अनुभवले थाहापाएको हो त्यसको साहारामा पछिका क्षणमा प्रकट भएको सत्यलाई आलम्बन बनाउँछौं । आफैँ सूक्ष्म, सूक्ष्म, सूक्ष्मतर र सूक्ष्मतर सत्य प्रकट हुँदै जान्छ । शरीर र चित्तको सम्बन्धमा आफ्नो अनुभूतिको आधारमा अगाडि बढ्दै-बढ्दै अन्तिम सत्य, परम सत्य, इन्द्रियातीत सत्य, भवातीत सत्य जहाँ हाम्रा इन्द्रियहरू काम गर्दैनन् त्यस सत्यसम्म अनुभव हुनेछ । जुन नित्य सत्य हो, ध्रुव सत्य हो र शास्वत सत्य हो, त्यो अमर हो, अमृत हो । त्यसको साक्षात्कार गर्नुपर्छ । यसको चर्चा परिचर्चा मात्र गरि बस्यौं भने काम बन्दैन । त्यसको एउटा दर्शन स्थापित गरि बस्यौं भने काम बन्दै न । ओहो, सत्यको मार्गमा चलनुपर्छ । यस सत्यको यात्रा आफू भित्र गर्नु पर्छ । केवल सत्य, श्वासलाई हेरीरह्यौं सत्य नै सत्य । कुनै बनावटी छैन, कल्पना छैन, किनकी श्वाससंग कुनै शब्द जोडिएको छैन ।

कुनै मान्यता जोडिएको छैन । विशुद्ध वैज्ञानिक छ । हामीलाई आफ्नो शरीर र चित्तको बारेमा पूरा जानकारी पाउनुछ । र यसभन्दा टाढाको जुन सत्य छ, त्यसको बारेमा जानकारी पाउनुछ । त्यसैले पहिला शरीर र चित्तको बारेमा के सत्य छ, त्यसको जानकारी प्राप्त गरौं । त्यसैले श्वासलाई थाहापाइरहेको छ । हेर्दा हेर्दै परिश्रम गर्दै-गर्दै अगाडि बढौं । मन पटक-पटक भाग्छ, फेरि फर्काई ल्याउ फेरि भाग्छ, फेरि ल्याउ । जुन वातावरणमा अथवा जुन शिविर स्थलमा आएर साधना सिकेको हो अथवा कुनै स्कूलमा, कुनै कलेजमा कुनै धर्मशालामा कुनै मन्दिरमा कुनै देवालयमा कहीं पनि शिविर लगाएको होस् । त्यहाँ अनुकुल वातावरण छ कुनै बाहिरी हल्ला छैन त्यहाँ यही काम गर्न सबै जना एकत्र भएका हौं । भित्र हेर्दै-हेर्दै अन्य सत्य सामू आउने छन् । सम्पूर्ण शरीरको सम्बेदना थाहापाउन थाल्नेछ । स्थूलबाट सूक्ष्म हुँदै सूक्ष्मतर सत्य थाहापाउन सक्छ । यसरी नै चित्त निर्मल हुँदै-हुँदै परम सत्यको साक्षात्कार हुन थाल्छ । धर्मचक्र चल्दै रह्यो भने दुःखचक्र समाप्त हुन्छ धेरै-धेरै मंगल हुन्छ । धेरै कल्याण हुन्छ । यसैबाट सबैको स्वस्ति हुन्छ, मुक्ति हुन्छ ।

(साभार: 'विपश्यना', वर्ष २५६६, २०७९ श्रावण, वर्ष ३९, अङ्क ४)

मैले तिमीसंग जात सोधेको होइन

✍ भिक्षु अश्वघोष महास्थविर

गौतम बुद्ध श्रावस्ती स्थित जेतवन विहारमा रहनु भएको अवस्थामा घटेको घटना हो यो । गौतम बुद्धको निजी सचिव भिक्षु आनन्द भिक्षाटन जानु भएको थियो । प्राप्त भएको भिक्षा एउटा रुखमुनि बसी भोजन गर्नुभयो । त्यसपछि तिर्खा मेट्न पानीको खोजीमा लाग्नु भयो ।

एउटा इनारमा एउटी केटी पानी भरिरहेकी थिईन् । भिक्षु आनन्द पात्र लिई सरासर उक्त इनार तर्फ गई केटीलाई भन्नुभयो— “बहिनी मलाई साँच्चै तिर्खा लागेको छ, अलिकति पानी दिन सक्छौ ?”

प्रकृती चाण्डालिका (केटी) ले साँच्चै नम्र स्वरमा भनिन्— “म अछुत (नीच जातिकी) कन्या हुँ । त्यसैले मेरो हातबाट तपाईंले पानी खान हुँदैन ।”

यो कुरो सुनी भिक्षु आनन्द भन्नुहुन्छ— “मैले तिमीसँग जात सोधेको छैन । पानी मागिरहेको छु । मलाई पानी देऊ ।”

प्रकृती नामक उक्त अछुत कन्या एकछिन अलमल्लमा परिन् । भय र डरले तिनको मुटुको ढुकढुकी बढ्न थाल्यो । आखिर विवश भई उनीले भिक्षु आनन्दको पात्रमा पानी खन्याई दिइन् ।

तिनले मनमनै कुरा खेलाउन थालिन्— “जातको वास्ता छैन रे । म अछुत कन्या भन्दा भन्दै पनि मेरो हातबाट उनले पानी लिए । त्यो को होला ? रूप पनि कति राम्रो । कति राम्रो मिजास । स्वर पनि त्यत्तिकै मिठो । हिंडाईमा पनि एकदम शान्तपन छ । अभिमान भनेको पटककै छैन जस्तो लाग्छ । आहा ! यस्तो व्यक्तिसँग जीवन बिताउन पाए कति मज्जा हुने होला । यसरी प्रकृती चाण्डालिकाले भिक्षु आनन्द प्रति प्रेमको दृष्टिले हेर्न थालिन् । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने तिनी भिक्षु आनन्द देखी मोहित भइन् ।

भिक्षु आनन्द भिक्षाटनमा आउनुहुँदा प्रकृतीले उहाँलाई पछ्याउन लागिन् । जेतवन विहार नपुगेसम्म

पछि पछि लाग्ने गर्नुथालिन् । अनि फर्केर आउने गरिन् । तर यस विषयमा भिक्षु आनन्दले केही चाल पाउनु भएन ।

अब प्रकृती चुप लागेर बस्न सकिनन् । तिनीले आफ्नी आमालाई आफ्नो मनको कुरो सबै पोखिन् ।

उनकी आमाले भनिन्— “छोरी ! तिमीले प्रेम गर्ने नहुने व्यक्तिसँग प्रेम गरिछौ । तिम्रो इच्छा पूरा हुने छैन । उनी त भिक्षु आनन्द हो । श्रमण हो । उहाँको मन दरो छ । उहाँ तिम्रो प्रेममा कदापि फस्नु हुन्न ।”

प्रकृतीको आमाले कुमन्त्र पनि जानेकी थिईन् । कहिलेकाहिं देउटा बन्दै चमत्कार पनि देखाउन सकिथन् । त्यसैले प्रकृतीले आफ्नी आमालाई भनिन्— “आमा ! तपाईंले अनेक मन्त्र जान्नु भएको छ । ती मन्त्रको बलले आनन्दलाई हाम्रो घरमा तानौं न ।”

आमाले भनिन्— “छोरी ! मेरो मन्त्रले त्यस्ता पवित्र व्यक्तिलाई छुन सक्दैन ।” आमाको यस्तो कुरो सुनी प्रकृतीले आफ्नी आमालाई धम्काउँदै भनिन्— त्यसो भए तपाईंको मन्त्रको केही मूल्य नै रहेनछ । आफ्नी छोरीलाई चाहिने बेला काम लिन नसकिने मन्त्र रैछ । आमा ! मत आनन्द बिना बाँच्न सकिदैन ।”

प्रकृती एकली छोरी थिईन् । आमालाई आफ्नी एकली छोरीको माया लाग्नु त स्वाभाविकै भयो । त्यसैले विवश हुँदै आमा चाहिले विचार गरिन्— “जसरी भएपनि मैले मेरी छोरीको जीवन त बचाउनु छु । भोजन दान गर्ने बहानाले भए पनि भिक्षु आनन्दलाई निमन्त्रणा गरेर उनलाई मेरी छोरी अर्पण गरि दिनु पर्‍यो ।”

यति विचार गरी उनीले भिक्षु आनन्दलाई भोजन निमन्त्रणा गरिन् । निमन्त्रणा स्वीकार गर्नु भएका भिक्षु आनन्द समयमा नै उनीहरूको घरमा आउनु भयो । तर उक्त महिलाले भोजन प्रबन्ध नगरीकन घरको तल्लो तल्ला देखि ढोका बन्द गर्दै माथी आएर आफ्नी छोरीको इच्छा पूर्ति गर्ने तरखरमा लागिन् ।

भिक्षु आनन्दले ती महिलाको चलखेल थाहा पाउनु भयो । उहाँलाई आपद पऱ्यो । तर उहाँले भगवान् बुद्धलाई एकचित्तले स्मरण गर्नुहुँदै यस भ्रमेलावाट मुक्त भई जवरदस्ती घरको ढोका खोली सरासर भगवान् बुद्ध समक्ष उपस्थित हुनुभयो ।

प्रकृती पनि उहाँको पछि पछि लागिन् । तिनीले तथागत समक्ष चञ्चल चित्तको बसमा परी निर्लज्ज पाराले सोधिन— “भगवान् ! आनन्द कहाँ छ ?”

भगवान् बुद्ध— “बहिनी ! तिमीले आनन्दलाई किन खोजेको ?”

प्रकृती— “मैले आनन्दलाई प्रेम गरिसकेको छु । म उनीसँग विवाह गर्ने चाहना राख्दा राख्दै पागल बनिसकेकी छु । भन्नुस् न आनन्द कहाँ छ ? कृपा गरी मलाई आनन्दसँग भेटाइदिनुस् न ।”

भगवान् बुद्ध— “बहिनी ! तिमीले साँच्चै आनन्दलाई मन पराएको हो ?”

प्रकृती— “हो भगवान् ! उनकै कारणले म पागल बनिसकेँ ।”

भगवान् बुद्ध— “त्यसो भए मैले एउटा कुरा भन्छु । आनन्द पढेलेखेको व्यक्ति । उ धर्म उपदेश गर्नमा पनि निपुण छ । उनको स्वभाव शान्त, दान्त र गम्भिर छ । उनले पहेंलो वस्त्र लगाएको छ । कपाल खौरेको छ । यदि तिमीले आनन्दलाई आफ्नो जीवन साथी बनाउन चाहन्छौ भने तिमीले पनि आनन्दले जस्तै पहेंलो वस्त्र लगाउनु पऱ्यो, कपाल काट्नु पऱ्यो र पढ्नु पऱ्यो । होइन भने आनन्दलाई तिमीले पाउन सक्दैनौ ।”

प्रकृतीले सोधिन— “त्यसो गरे मैले आनन्दलाई पाउन सक्छु त ?”

भगवान् बुद्ध— “जरूर ! दुईवटा वत्ति बाल्दा बढी प्रकाश फैलिए जस्तै तिमीहरू दुवैजना शिक्षित र विद्वान् भएपछि अन्धकार लोप हुन सक्छ ।”

प्रकृती— “त्यसो भए मलाई पनि पहेंलो वस्त्र दिलाई दिनुस् ।”

प्रकृती अब भिक्षुणी बनिन् । खूब मेहनत गरी शिक्षा अध्ययन गरिन् । गौतम बुद्धले तिनीलाई ठीक तरिकाले बुझ्न सकिने गरी शिक्षा दिनुभयो । जब बुद्ध परिपक्व हुन थाल्यो, तब तथागतले दुःख कहाँबाट आउँछ, दुःख किन हुन्छ, दुःख अन्त्य गर्नको लागि के गर्नुपर्छ आदि इत्यादि विषयमा स्पष्ट पार्नुहुँदै शिक्षा दिनुभयो ।

तब प्रकृतीको अन्तर मनले प्राकृतीक स्वभावहरू बुझ्न थालिन् त्यसपछि प्रकृतीको आँखा खुल्यो । ज्ञान बुझेको कारणले उनीलाई आफ्नो मूर्खताको विषयमा महशूस हुन थाल्यो । केहीक्षण उलमलिन थालिन् उनी । उनीले सोचिन्— “म कहाँ पुगें ? मलाई के भएको यो ? आनन्द त विवाह नगर्ने मानिस पो रहेछ । आनन्दसँग एकतर्फी प्रेम गर्दै म पागल बनेकी रहेछु । क्षणिक प्रेमले गर्दा मलाई शोक र पीरको आगो बली सताइरहेको थियो । कस्तो व्यक्तिसँग प्रेम गर्न पुगेछु मैले ?” यति सोची उनी विरक्त भइन् । अब उनीले आफूलाई भगवान् बुद्धले देखाउनु भएको ज्ञान मार्गमा लगाउने अठोट गरिन् । त्यसपछि उनको शोक र चिन्ता टाढिँदै गयो । यसरी प्रकृतीको हृदय परिवर्तन भयो । ■

जाणुपर्ने कुराहरू

- ★ महामानव बुद्धको जन्म ई. पू. ५६३ मा भएको थियो । वैशाख पूर्णिमाको दिन लुम्बिनी वनमा एउटा शालवृक्षको मुनि उहाँ जन्मनु भएका थिए ।
- ★ सिद्धार्थको जन्मसँगै तलका ७ व्यक्ति/वस्तुहरू पनि जन्म/उत्पन्न भएका थिए —
(१) मंगल हात्ती (२) यशोधरा (३) कालुदायी मन्त्री (४) छन्दक सारथी (५) कन्थक घोडा (६) बोधिवृक्ष (७) सुनका ४ घडाहरू
- ★ सिद्धार्थ कुमार (=सर्वार्थसिद्ध) — पिता: शुद्धोदन महाराज । आमा: महामायादेवी । कान्छी आमा: प्रजापति गौतमी । बाज्ये : सिंह हुनु । बज्यै : कञ्चना । बराजु : जयसेन (=हस्तिशिर्ष ?) । साखै दाजुभाइ : कोही छैन । पत्नी : यशोधरा । छोरो : राहुल कुमार । गोत्र : गौतम । कुल : शाक्य (=क्षेत्री) । वंश : सूर्यवंशी ।
- ★ सिद्धार्थको घर : कपिलवस्तु, कोशल राज्य । मामाको घर : देवदह । ससुराल : देवदह ।
- ★ सिद्धार्थको जन्म हुँदा राजा शुद्धोदन ५७ वर्षको हुनुहुन्थ्यो । विवाह गरेर २० वर्षपछि शुद्धोदनले छोरो पाएको थिए ।
- ★ जन्मेको पाँचौ दिनमा नामाकरण गरियो । सर्व अर्थ सिद्ध गर्ने हुनाले उहाँलाई सर्वार्थसिद्ध वा सिद्धार्थ भनियो ।

साभार- बौद्ध दर्पण

भिक्षुणी धम्मवती

स्नेही छोरी (उपन्यास)

भिक्षुणी धम्मवती गुरुमांको जीवनमा आधारित

३. आमा र बुबाको स्नेह

लेखक- वर्मी भिक्षु र वे थ्वं महास्थविर

नेपालभाषा अनुवाद- भिक्षु जानपुर्णिक, नेपालीभाषा अनुवाद- मोतीकाजी शाक्य

बर्मा गएर बुद्ध-धर्म पढ्न जाने सम्बन्धमा गणेश कुमारी तथा उसका सँगिनीहरूले गर्न सक्ने एउटै कुरो आ-आफना आमालाई पिर्नु थियो। त्यसबाहेक उनीहरूले गर्नसक्ने अर्को काम उक्त सम्बन्धमा आफू-आफूमा गफ गर्नु, कल्पनाको पुल बाँध्नु थियो।

दिनभर तीनजना साथीहरू बीच आपसमा मिलेर बर्मा गएर यसो गर्ने र त्यसो गर्ने भनेर कल्पना गर्नु, त्यस कल्पना सम्बन्धमा गफसफ गर्नु, उनीहरूको दैनिक चर्या नै भइसकेको थियो। एक दिन, दिनभर यस्तै कुराकानी गरेर साँझ अवेर घर फर्केको गणेशकुमारीलाई एकलै बैठक कोठामा बसेर भोक्रिरहेका गणेशकुमारीको बुबा-हर्षमान शाक्यले यसरी आवाज दियो- “गणेश ! यता आऊ !”

परिवारकी एकली छोरी गणेशकुमारीलाई सबैले नै बढी माया गर्ने गरेका थिए। तर उसलाई सबैभन्दा बढी पुलपुल्याउने बाबुचाहिं नै थियो। आफ्नी मायालु छोरीलाई ऊ साथदै मात्र नाम काटेर बोलाउँदथ्यो। प्राय जस्तो ‘छोरी’ ‘नानी’ मैयाँ, यस्तै स्नेहमयी शब्दद्वारा मात्र ऊ छोरीलाई बोलाउने गर्दथियो। हो, कहिलेकाहीं कुनै काम बिराएकाले त्यसो नगर भन्नुपर्ने बेला पनि पर्दथियो। तर त्यस्तो बेलामा पनि नाउँ नकाटिकन नै सम्झाउने प्रक्रिया अपनाइन्थ्यो। त्यसैले एक्कासी त्यसरी आफ्नो बुवाले नाउँ काटेर बोलाएको सुन्दा गणेशकुमारी भस्की। मनमा अनेक अनिष्ट सोच्दै ऊ बैठक कोठातिर लागी।

आफ्नो कडा बोलाइको कारण सह्यालिँदै आफ्नो अगाडि उभिन आएकी छोरीलाई देखेपछि हर्षमानको उत्तेजना अलिकति कम भयो। सर्वप्रथम छोरीलाई बस्न अन्हाइसकेपछि त्यसरी आफ्नो सामू बसिरहेकी छोरीलाई केहीबेर नियालेर हेरी रहयो। अनि व्यथित स्वरले यसरी सोध्यो-

“तिमी बर्मा जाँदैछौं रे हो ?”

गणेशकुमारीको सोचाइ के थियो भने आफ्नो कुनै पनि चाहनाको गला नघोट्ने बुवाले बर्मा गएर बुद्ध-धर्म पढ्न जाने जस्तो असल काममा पनि केहि खिचलो गर्ने छैन। आमाले सहमति दिएको खण्डमा बुवाले पनि सजिलै मान्नेछ। त्यसैले उसले उक्त सम्बन्धमा आफ्नो बुवासंग अभै केही पनि कुरा गरेकी थिइन। बुवाले शुरूमा एक्कासी उत्तेजित भएर बोलाएकी सुन्दा अरू नै केही अनिष्ट परेको होला भनेर ऊ तर्सैकी थिई। तर बर्मा जाने सम्बन्धमा कुरा गर्न बोलाएको रहेछ भनेर थाहा भएपछि उसले ढाडस बाँधी। केहि दिन अघि प्रसङ्गमा आउँदा उसकी आमाले उसलाई के भनेकी थिई भने - उसलाई बर्मा पठाउने सम्बन्धमा उसको बुवासँग राम्ररी कुरा गरेर उसको भित्री मनको कुरो थाहा गरेपछि मात्र आवश्यक व्यवस्था गर्न सकिने वा नसकिने, गर्न सकिने भए कसरी गर्ने भन्ने एकीन गर्नसक्ने हुन्छ। तर त्यस बेला गणेशकुमारीले आमाका ती कुरालाई एक प्रकारको बहाना मात्र सम्झेकी थिई। अहिले बुवाले एक्कासी त्यसै विषय कुरा ल्याएकाले बुबालाई आफैले मनाउने अभिप्रायले सम्पूर्ण बेलिविस्तार गर्ने जमर्को गरी -

“हो, बुबा। यहाँ पढ्न नपाइने थेरवादी बुद्ध-धर्म बर्मा गएर मात्र पढ्न पाइने रहेछ। अनि बर्मा गएर पढ्न जानलाई आवश्यक व्यवस्था जम्मै मिलाउने जिम्मा वर्मी भिक्षुले लिनुभएको छ। त्यसैले लक्ष्मीमाया फुपूका छोरीहरू दुईओटी र म जान लागेका हौं।

पहिले यहाँबाट कुशीनगरसम्म जाने। कुशीनगरमा पुगेपछि वर्मी भिक्षुसँग छलफल गरेर बर्माको कुनै एउटा अनगारिकाराममा जाने। ... ..”

तर हर्षमान, छोरीको योजना सुनिरहने अवस्थामा थिएन। उसले छोरीको कुरा विचैमा काटेर भन्यो - “यस्तो कलिलो उमेरमा समुद्रपारको देशमा जानु उचित छैन। यस्तो नचाहिँदो कुरोमा अर्काको बहकाइमा लाग्नु हुँदैन। कुरा बुभ्यौ ? ... ..”

यी दुई बाबु-छोरीमा कहिले पनि एकले अर्काको कुरा नकानु पर्ने अवस्था आइपरेको थिएन । त्यसैले जसरी आफ्नो कुरो बुवाले सजिलैसित मान्नेछ भन्ने कुरोमा छोरीलाई विश्वास थियो त्यसरी नै बुवाको कुरो छोरीले मान्नेछ भन्ने विश्वास बुवाचाहिंलाई पनि थियो । अन्य कुरो भएको भए छोरी चाहिले आफ्नो बुवासँग ज्यादा ढिपी नगर्ने नै थिई होली । तर अहिलेको विषय त्यस्तो विषय पच्यो जुन विषय उसले दृढ सङ्कल्प गरिसकेकी थिई । त्यसैले गणेशकुमारीले पुनः बुवालाई मनाउने जमर्को गरी – “बुवा, नेपालमा त्रिपिटक पढ्न नपाइने भएर मात्र बर्मा जान खोजेको हुँ । त्यहाँ दुई-चार वर्ष पढेर चाँडै नै नेपालमा फर्कने ... ..”

छोरीले यसरी ढिपी गरेकी देखेर हर्षमानले बीचमै कुरा काटी आफ्नो अडान थाहा दियो – “मैले सबै कुरो बुझेको छु । तर तत्काल यस्तो कुरो हुन सक्दैन । पछि तिम्रो बुद्धि छिपेपछि राम्ररी सोची-विचारी जान चाहनेछौं भने त्यो बेला फेरि जानेछौं ।”

बाबुको त्यस्तो अडान देखेर, आमा मानिन् भने बुवाले पनि सजिलै मान्नु हुनेछ भन्ने गणेशकुमारीको आशा टुट्यो । आमाले स्वीकारेपछि, आमाको स्वीकृतिको आधारमा साथीहरू खोजेर, उनीहरूसँग मिलोमती गरी सम्पूर्ण योजना पनि बनाइसकेपछि, यसरी अकस्मात बुवाको अडानको कारण आफ्नो योजनामा बज्रपात भएको देखा गणेशकुमारी निकै नै दुःखी भई । उसको मानसिक दुःख स्वतः आँसुको रूपमा बहन थाल्यो ।

आफूले लाडप्यारमा हुर्काएकी छोरीको आँखाबाट आँसु टप्केको देखा हर्षमानको मनमा पनि ग्लानी भयो । तर छोरीको माग स्वीकार्नु पनि कम दुःखको कुरो थिएन । छोरीलाई टाढाको देशमा बुद्ध-धर्म पढाउन पठाउने कुरामात्र थिएन, मुख्य त उसलाई गृहस्थ जीवन त्यागी अनगारिका बन्ने स्वीकृति दिनुपर्ने कुरो कठिन थियो । त्यस धर्म संकटबाट बच्नु एकमात्र उपाय जसरी हुन्छ छोरीलाई राम्ररी सम्झाई-बुझाई आफ्नो कुरो मनाउनु नै थियो । त्यसैले ऊ त्यही प्रयासमा अग्रसर भयो – “चित्त नदुःखाउनु छोरी ! मैले तिम्रै भलो चिताएर यी सब भनिरहेको छु । ... ..”

हेर, तिम्रो इच्छा बुद्ध-धर्मको अध्ययन गर्नु न हो ? बुद्ध-धर्मको अध्ययन यहीं बसेर पनि गर्न सक्छौ । यहाँ पनि बुद्ध धर्म सम्बन्धी ठूल-ठूला ग्रन्थहरू छन् ।

ती ग्रन्थहरू पढाउने गुरूजुहरू र लामाजुहरू पनि यहाँ छन् । तिम्री यहाँका महायानी ग्रन्थहरू पढ्नमा लाग्नु । ... ..

के थेरवाद र महायान दुवै बुद्ध धर्म नै होइन र ? फरक खालि भाषाको मात्र हो । बाहिरी आडम्बरको मात्र हो । भित्री कुरो उही हो । मूल एउटै हो ।

पहिले तिमिले यहीं बसेर महायानको अध्ययन गर्नु । महायानी बुद्ध-धर्मको अध्ययन सकेपछि फेरि पनि त्रिपिटक पढ्न चाहन्छौं भने, त्यो बेला फेरि विचार गर्न सकिने छ । त्यतिञ्जेलसम्ममा हाल बर्माभा भएको युद्धको वातावरण पनि पूर्णतया हटिसकेको हुनेछ । तिम्रो उमेर र बुद्धि पनि छिपिसकेको हुनेछ । त्यसबेला तिम्रीलाई खुसीसाथ जहाँ भन्छौं त्यहीं पठाउन सक्नेछ ।”

यसरी सम्झाउँदा पनि छोरीको मानसिक स्थितीमा केही परिवर्तन नआएको देखेपछि हर्षमानले अर्को तरिकाले सम्झाउने कोसिस गर्‍यो – “तिम्री सबैभन्दा पहिले त्रिपिटक नै पढ्न चाहन्छौं भने त्यसको व्यवस्था पनि यहीं हुन सकिन्छ । उसबेलामा भैं भिक्षुहरूलाई देश निकाला गर्ने सम्भावना अहिले छैन । त्रिपिटकको अध्ययन गरेका नेपाली, बर्मी अथवा अन्य देशवासी भिक्षुहरूलाई नेपालमा त्रिपिटक पढाउन निमन्त्रणा गरिपठाउन सकिन्छ । जुन जाँगरले तिम्रीहरू त्रिपिटक पढ्न बर्मा जाने सुरसारमा छौं त्यही जाँगरले त्रिपिटक पढाउनसक्ने भिक्षुहरूलाई नेपालमा बोलाउने काममा अग्रसर भयौं भने तिम्रीहरू दुई चार जनाका साथै तिम्रीहरू भैं त्रिपिटक पढ्न चाहने अरू थुप्रै केटाकेटीहरूले पनि त्रिपिटक पढ्न पाउने हुनेछ । बर्मा जाने प्रयास छोडी त्रिपिटक पढाउनसक्ने भिक्षुहरूलाई यहाँ बोलाउने काममा लाग्यौं भने म पनि तिम्रीहरूलाई सक्दो सहयोग गर्नेछु । ... ..”

यसरी कुरा सम्झाउँदा पनि आफ्नी छोरीको मनोभावनामा केही परिवर्तन नआएको देखा हर्षमान आफै बिचल्लीमा पच्यो । उसले अन्तमा आफ्नी भित्री मनको गाँठो खोल्‍यो – “बर्माभा बुद्ध-धर्म पढ्नजान गृह त्यागी अनगारिका हुनु अनिवार्य छ । तिम्री आफै सोच, तिम्री जस्तो खाउँलाउँ उमेरकी एकली छोरीलाई कुनचाहिं बाबुले गृह त्याग्ने अनुमति दिनसक्नेछ ? के तिम्रीलाई आफ्ना ...”

छोरीलाई सम्झाइरहेको बुवाको मनस्थिति अनायास विह्वल भयो । उसको कण्ठ स्वतः सुक्यो । त्यसरी बाबु-छोरी दुवै जना व्यथित अवस्थामा मौन

रहिरहेको बेलामा, हर्षमानको जेठो छोरा-धनकाजी बैठक कोठामा टुप्लुक आइपुग्यो । आफ्नो बहिनी गणेशकुमारी अनगारिका भएर बर्मा जाने सुरमा छे रे भन्ने कुरोको सुईको उसले पनि भर्खर मात्रै कतैबाट पाएको थियो । त्यसैले बहिनीलाई देख्ने बित्तिकै बाबु र बहिनीको मानसिक स्थिति बुझ्न प्रयत्न नै नगरिकन उसले एक्कासी बहिनीलाई हप्कायो — “तिमी बर्मामा जाने सुरमा छोरे, हो ? ...बहुता उताउली नहुनु । नाकमा ठेस खाउली । ...चाहिने कुरोमा पो पिरोलु ।”

गणेशकुमारी आफ्नो ठूलदाईको राम्रै इज्जत गर्दथिई । साँच्चै भन्ने हो भने ऊ बुबाको भन्दा बढी आफ्नो ठूलदाईकै डर मान्दथिई । त्यसो भएता पनि ऊ चाहिएको खण्डमा ठूलदाईसँग पनि विद्रोह गर्ने हिम्मत राख्दथिई । अहिले ठूलदाईले केही कुरै नबुझिकन एक्कासी हपारेकोले उसको मानसिक ग्लानी अनायास विद्रोहमा बदलियो । ऊ विद्रोहमा केही भन्न गइरहेकी नै थिई ठीक त्यही बेला उसको त्यो मनोवेगको चाल पाएको उसको बुबाले त्यहाँ पैदा भएको वातावरण तोड्दै यसरी भन्यो — “जाउ छोरी ! तिमी अब माथि जाउ ।” — छोरीलाई यति भन्ने बित्तिकै हर्षमानले तत्कालै आफ्नो छोरोचाहिंलाई पनि व्यापारिक कारोबारको कुरामा अलमलायो । बाबुले यसरी बिचबचाव गरेको देखेपछि गणेशकुमारीले पनि चुपचाप आफ्नो कोठातिर लाग्नु नै श्रेयस्कर ठानी ।

आफ्नो कोठामा पसी, ओछ्यानमा पल्टेर शोकाग्नीमा जलिरहेकी गणेशकुमारी राती अबेरसम्म पनि कोठाबाट निस्कइन । उसको विह्वल मनलाई सम्झाउने उचित उपाय नसुभेरेर हो कि कुनी उसको बाबु-आमा कोही पनि उसलाई मनाउन आएन । ऊ त्यसरी खाना नखाइकन रोइरहेकी देख्दा उसको चार वर्षको कान्छो भाइ मोतिकाजीले एकपल्ट दिदी किन रोएकी भनि सोध्ने जमर्को गरेको थियो । तर उसलाई हपारे पछि ऊ जिल्लिएर कोठाबाट निस्केको थियो । त्यसरी निस्केपछि उसले पनि फेरि कोठाभित्र पस्ने हिम्मत गर्न सकेको थिएन ।

घर अगाडिको बाटोमा बटुवाहरूको आवत जावत बन्द भइसकेको थियो । घर पछाडिको चोकमा गन्थन गरिरहने टोलियाहरू पनि आ-आफ्नो घरमा सुत्न गइसकेका थिए । चारैतिर श्मसाने वातावरण थियो । त्यस निशब्दताको वातावरणमा एकनाससित परिरहेको मनसुने भरिले गणेशकुमारीको दुःखमा प्रकृति आमा पनि

रोइरहे भैं भान पारिरहेको थियो ।

निककै अबेर भइसकेपछि, सायद घरका सबै परिवार निदाइसकेपछि होला, गणेशकुमारीकी आमा विस्तारै छोरीको कोठाभित्र पसी । शोकले क्षुब्ध छोरीलाई डबिएको स्वरमा उसले यसरी सम्झाई — “के बेसुरले रोइरहेकी ? तिम्रो बुबा रीसको भोंकमा भएकाले तिम्रीलाई हप्काएको होला । त्यत्तिकैमा यसरी दुःख मान्नु हुन्छ ? ठूलो कुरो आँटे पछि मन पनि दन्धो गर्नसक्नु पर्छ ।

तिमीलाई थाहा नदिइकन मैले सबैको राय जाँचिसकेको छु । धेरैको राय तिम्रीलाई बर्मा पठाउन सघाउनु पर्ने भन्ने नै छ । तिम्रो सानुदाइ मानकाजी त तिम्रीलाई कुशीनगरसम्म पुऱ्याउनजान नै राजि भइसकेको छ । तिम्रो बुबा र ठूलदाई धनकाजी मात्र अनकनाइरहेका छन् । म उनीहरूलाई पनि मनाउने कोसिसमा छु । केही समय धैर्य गर्नुपर्ने हुन्छ । ... .. के भोक लाग्यो भन्दैमा काँचै खानु हुन्छ र ? ... ..”

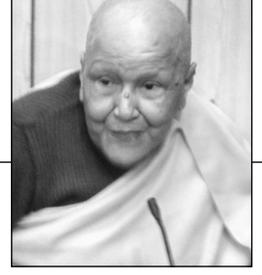
सामान्यतया अरू कुराहरूमा बुबाले माने पनि आमा आनकानी गरिरहने हुनेमा अहिले ठीक त्यसको विपरित भएको देख्दा गणेशकुमारीले तीन छक खाई । आमाका ती सान्त्वनापूर्ण कुराहरूले गणेशकुमारीको मनमा दन्क्रहेको शोकाग्नीमा हिमाली खोलाको शीतल पानी छर्के भैं भएर उसको मरिसकेको आशा फेरि जुरमुरायो । उसले जुरूक उठेर आमालाई अँगाल्दै भनी— “मेरो आमा ! मेरी प्यारी आमा” त्यसरी आवेगमा आएकी छोरीलाई हिराथकूले फेरी यसरी सम्झाई— “अहिले केही हल्ला नगरिकन केही थाहा नभएको जस्तो गरी बस्नु । के गर्नु पर्ला, के गर्नु नपर्ला अहिले केही भन्न सकिदैन । जे जसो गर्नु पर्ने म मिलाउँदै गर्नेछु । खाने मन छैन भने आज एक रात नखाइकनै सुत्नु । ल अब निदाउनु ।”

यति सम्झाइसकेपछि ऊ जसरी आएकी थिई त्यसरी नै गई ।

आमाको ममतामयी आश्वासनले गणेशकुमारीको निराशा र ग्लानी बिहानको न्यानो किरणमा शीतबिन्दु विलाए भैं विलायो । भोकाएको उसको शरीर मानसिक सन्तोषले अधायो । आफ्नो तृप्त मनलाई काल्पनिक बर्माका विभिन्न स्तुपहरू र अनगारिकारामका कक्षाहरूमा धेरै बेरसम्म डुलाएर मध्यरातपछिको चिसो हावाको भोक्काको स्पर्श पाएपछि मात्र गणेशकुमारी निदाई ।

(क्रमशः अर्को अङ्कमा)

पञ्च कल्याणी

अनुवादिका - भिक्षुणी धम्मवती

शासनधज धम्माचरिय, अगमहागन्थवाचक पण्डित

न्हापा न्हापाया खँ, खः । कलिङ्ग देशय् राजिन्द्र धयाम्ह जुजुं राज्य यानाचवन । अबले लिक्कसं च्वंगु देशय् दुःख व आपद जूगु कारणं नन्द धयाम्ह मनु छम्ह थःगु देश तोताः कलिङ्ग देशय् बिस्सू वन । व मनु बिस्सू वंबले निर्दति दुम्ह मिसा मचा छम्ह नं खुयाः ज्वना वंम्ह जुल । परदेशं सीमाना नाघय् जुयाः बिस्सू वोम्ह धकाः सीकाः देश रक्षा यानाच्वंपिं सिपाहींतय्सं वयात ज्वनाः जुजुया थाय् यंकल ।

जुजुया न्ह्योनं थ्योबले नन्दं बुयाहःम्ह यइपुस्य च्वंम्ह, करुणा चायापुस्य च्वंम्ह, हिसिदुम्ह मचा खंबले जुजुया व मचायात थःहे म्हायाय्थे माया वन । अले व मचायात जुजुं बुयाकयाः नन्दयाके न्यना बिज्यात- छ थःगु देश तोता थन छाया वयागु ?

नन्दं थःगु देश तोताः वयागु खँ फुक्क मकसे छुं छगू दुःख जूगुलिं थःगु देश तोताः वयागु धकाः कन । हानं व मिसा मचाया नां रूप कल्याणी धकाः नं कन ।

जुजुं व मचायात थःहे म्हायाय् यानाः थ्याकमचाया रूपय् लहिना तय्गु निर्णय यात । व नन्द धयाम्ह मनूयात अपराधीतय्त स्याय्गु जागिर बिल ।

थुकथं भिंच्यादं तक जीवन बितय् जुयावन । थ्याकमचा यानातःम्ह म्हायाय्मचा रूप कल्याणी नं ल्यास्य जुल । अले जुजुं थःहे काय् जयकुमार नांम्ह युवराजनाप रूप कल्याणीयात विवाह यानावीगु दिं कोछित । व रूप कल्याणीयात दे छगूयाति मू वंगु मोतिमाः दय्काबिल ।

कालिन्द नांया छगू देश दुनेय छथाय् गामय् उम्मा धयाम्ह बुरीम्ह अजि पञ्च कल्याणी धयाम्ह ल्यास्यचाम्ह म्हायाय्मचा नाप च्वनाच्वन । थुम्ह पञ्च कल्याणी तसकं बाँलाःम्ह व ज्ञानीम्ह जुयाच्वन । व मिसामचा बुद्ध, धर्म व संघया उपरय् तसकं श्रद्धा दुम्ह नं जुयाच्वन । नुगः यचुकाः बुद्ध शिक्षाया प्रति श्रद्धा तइम्ह जुयाच्वन । वं थःमांया गुणयात लुमंकाः मांयात यक्को हे गौरव तयाः माया याइगु व सेवा याइगु जुयाच्वन । व मिसामचां न्हियान्हिथं पञ्चशील बाँलाक पालन यानाः जंगले वनी सिं माला हयाः मियाः दुःख पूर्वक थः बुद्धीम्ह मांयात पालन पोषण यानाच्वन ।

छन्हु बुद्धीम्ह मांम्हं म्हायाय्यात सःताः धाल- “छुयाय् मैचा न्हापा जिके लुं, वहः, हेरा, मोती आदि यक्को रत्नत दुगु खः । तर व फुक्कं छ मचातिनिबले मिया नयाः फुत । आः म्हायाय् ल्यास्य जूबले छन्त तिसां तिकेत छुं छुं हे ल्यं मन्त । धन फुकाः गरीब ज्वीकाच्वने माल । न्हापाया व हिरामोतिया तिसां छन्त तिके दुसा छ गुलि बाँलाइगु खै यो पुता !” थथे धाधां मांम्हसिया नुगः मछिंकल ।

मांयागु खँ न्यनाः म्हायाय् पञ्चकल्याणीं मांयात धैर्य व्युब्युं धाल- “दुःख ताय्मते यो मां ! मदय् धंक्गु तिसा लुमंकाः नुगः मछिंके मते । अज्योगु हिरामोतिया तिसा तय्क्य फुम्ह मेहनतीम्ह म्हायाय् दहे दु । जिं कुतः यानाः तिसा दय्क्यनि मां । मांया छुं हे पीर मकास्य मन याउँक च्वं ।”

छन्हु राजिन्द्र जुजुया थ्याकमचा म्हायाय् रूपकल्याणी थः काय्नाप विवाह याय् त्येकाः आकाभाकां तसकं हे म्हां मफुत । सःपिं वैद्यत सःताः यक्व वासः यात । तर वासलं मथिल । भोग फूम्ह, दिन त्योम्ह जूबले रूपकल्याणीं थुगु संसार तोतावन । जुजुया योम्ह म्हायाय् जूगुलिं नुगः तय् मफयाः, शोक जुल । जुजुया नय् मय्ल, न्ह्यो मवल । न्ह्याबले भुलय् जक जुयाच्वन ।

देशय् याय्माःगु राज्य कार्य नं याय् मफुत । देश विकासया बारे छलफल ज्वीगु मुंज्याय् (सभाय्) नं मवसे नुगः जक मछिंकाच्वन । विस्तारं जुजुया म्ह सुख मन्त । गंसि जुयावन । जुजुया जसकं नुगः मछिंकाः गंसि जुयावंगु मन्त्रीपिसं स्वय् हे मफुत । उकं रूप कल्याणी थें च्वंम्ह लुंयागु प्रतिमा दय्काः देशय् दकले मूवंगु मणी व हिरामोती माः क्खाय्काः जुजुया न्ह्योने तय् यंकल ।

जुजुं थः योम्ह म्हायाय् रूपकल्याणी थें च्वंक दय्का हःगु उगु सालिक खनाः मन याउँकल । शोक नं भचाः पाः जुल ।

जुजु जूसां मन वमलाःम्ह व क्वातुक माया दुम्ह जुयाच्वन । उकिं म्हायाय्या सालिकयात छगू देगःथें च्वंक दरवार दय्काः छायापियाः व्ययातल । गनं पिहाँ वनेतनं म्हायाय्या सालिक छकः स्वयाः हे तिनि पिहाँ वनेगु यात ।

छगू देशया ति मूवंगु हिरामोति माः क्वखाय्का तःगुलिं खूतसें दुःख बीमफय्क काय् युवराज जयकुमार व मन्त्रीपिं सहित पालंपाः पाः च्वनेमाःगु नियम दय्कल ।

मन्त्री छम्हेसिया मती वन— युवराजयात विवाह यानावी त्येकाः ल्यास्यचाम्ह रूप कल्याणी मन्त । जिनं ल्यास्यम्ह म्थ्याय् दु । वहे युवराजयात बीमाल थें च्वं धकाः मती तयाः जुजुयाथाय् धाःवन— “महाराज ! जि तसकं बांलाःम्ह हिसि दुम्ह ल्यास्यचाम्ह म्थ्याय् छम्ह दु । छलपोलया काय् युवराज जय कुमारयात लो । विवाह यानावी योग्य ।”

राजिन्द्र जुजुया धाःसा योम्ह म्थ्याय् सीगु जक लुमंकाः नुगः मछिका च्वंगुलिं मन्त्रीनाप खँ ल्याय्गु इच्छा हे मजू । उकिं थुगु बारे जिमि काय् जयकुमार युवराज नाप हे खँ ल्हाः हुं धकाः छवयाबिल ।

मन्त्री याकन याकनं हे युवराजया थाय् वनाः वया म्थ्याय् युवराज यात लो, वनाप विवाह याना बिज्याहुं धकाः बिन्ति याःवन ।

तर मन्त्रीया म्थ्याय् युवराजयात मयोगु कारणं युवराजं थः सुनाप नं विवाह याय् मास्ते मवोगु व याकःचा हे च्वनेगु इच्छा प्रकट यात । युवराजं थः विवाह मयास्य याकःचा च्वंसां देशया लागि छुं बाधा व पंगलः नं मज्जीगु निर्णय यात । उलि जक मखु युवराजं व नाप विवाहया बारे हानं हानं खँ ल्हा मवय्त नं आदेश बियाः हानं छकः वय् मछाय्क खँ ल्हानाछवत ।

जयकुमार युवराज विवाह (इहिपाः) मयाय्गु इच्छा प्रकट याःगुलिं मन्त्रीया इच्छा पुरे मजुल । ख्वाः ट्याउंकाः व मन्त्री छयें लिहाँवन ।

मन्त्रीयागु खँ मन्त्यंगुलि जयकुमार खनां वया तसकं तं पिहाँवल । जयकुमार नाप बदला काय्गु ग्वसाः ग्वयाः व मन्त्री राजकुमारयात छुं जतन यानाः स्याय् माली धकाः मती तयाः डाँकातय् नायो चोरसिद्धि नाप सम्पर्क तःवन । डाँका नायोयात पासाया सम्बन्ध तःवन ।

पासा ज्वीधुंका व मन्त्री डाँकुनायो चोरसिद्ध नाप छगू जंगलया तःमागु फलफूलमाया क्वय् च्वनाः खँ ल्हानाच्वना । मन्त्री डाँकुया नायोयात धाल— “हे चोरसिद्धि छं साधारण मन्तयेगु धन सम्पत्ति खुयाः लुटय् यानाः गुलि हे फाइदा दई ? दरबारे जुजुया म्थ्याय्या सालिकय् तिकातःगु तिसा व मोतिमाः यक्व मू वं । व कयाहय् फुसा जन्मभर नयां पवीमखु । छ वना अन पिवाः च्वनाच्वंम्ह जयकुमार युवराजयात स्यानाः मोतिमाः खुयाहजि । थौं जि अन पिवाः च्वनेगु पाः । कन्हे राजकुमारया पाः । उकिं जिं ख्वापाय् चकू लिकया तय् ।

खूंतय्त खुया काय्गु बुद्धि वीपिं मखा चूलाई ।

चोरसिद्धि खूया नायो नं मन्त्रीया सुभावायात छकोलं ज्यू धकाः स्वीकार यानाः थथःगु लंपु लिनावन ।

डाँका व मन्त्री निम्हेसिया उगु गुप्त खँ ल्हानाच्वंबले व सिमा च्वे फलफूल खानाः नयाच्वंम्ह मन् छम्ह दुगु जुयाच्वन । तर इपिं निम्हस्यां व मन् मखं । मनुखं इमिसं गुप्त खँ ल्हाःगु फुक्कं ताल । इपिं निम्हं वने धुंकाः व मन् सिमां कुहां वल । सिमाक्वे मन्त्रीया तोफ्यूगु अंगु छपाः नं ल्वीकाकयाः व मन् थःगु छयें वन ।

राजिन्द्र जुजुया म्थ्याय्या सालिक दुथाय् मन्त्री पिवाः च्वनेगु पाः सिधेका युवराज पिवाः च्वनेगु पाः वोगु न्हि खुन्हु डाकुतय् नायो चोरसिद्धि मन्त्रिं धाःगु कथं चुक लिकयातःगु भ्यालं दुहाँ वनाः मैया राजकुमारीया सालिकय् क्वखाय्कातःगु मोतिमाः लिकया यंकल ।

मोतिमाःया जः नं भ्रभ्रः धायाच्वंगु सालिक दुगु कोथा ख्यूस्य च्वन । थथे ख्यूसे च्वनेव पिवाः च्वनाच्वीपिं सिपाहिँत दुहाँ वनाः स्वःबले चोरसिद्धिया डाँकुया नायोयात खनाः ज्वने धकाः लिना यंकल । चोरसिद्धिया मोतिमाः काय्गुली मन, वंबले युवराज जयकुमारयात स्याय् मलात । खँ भ्यालंतु विस्युवन ।

राजकुमार व सिपाहिँत तुपः ज्वनाः डाँकुया नायोयात लित्तु लिनाः यंकाच्वन । डाँकुयात लिलाकी थें, च्वंबले चोरसिद्धि डाँकुं बिचाःयात थ्व मोतिमाःया तेजं थुमिसं जितः खनाः ल्यूल्यु वयाच्वन । उकिं थ्व मोतिमाः ज्वनाः विस्युं वनाच्वनां जि ज्वीफै मखु । उकिं छथाय् सुचुका वंसा जक बचे ज्वी ।

उखुन्हु बहनी पलख द्यनाः पञ्चकल्याणी मय्जुया न्हापां ३ वजे दना भोजन थुयाः भगवान् बुद्धयात भोजन व जल छायाः थुगु पुण्य मेपिन्त नं हित सुख ज्वीमा धकाः पुण्यानुमोदन यात । पञ्चशील प्रार्थना यानाः मैत्री भावना आदि यानाः मांयात जा ल्यंकाः थःत जा छपो पोचिनाः पासापिं नाप सिं काःवने धकाः गुँई वन ।

अबले हे भचा लिपा चोरसिद्धि डाँकुया नायो पञ्चकल्याणी मय्जुया छयेंक्वय् थ्यंबले सिपाहिँतसें ज्वनीगु भयं वचय् ज्वीत व मय्जुया छयें पिने तयातःगु चाया धम्पय् मोतिमाः तयाः विस्युं वन ।

व मोतिमाःया तेजं अन थिनाच्वंगुलिं सिपाहिँतसें व राजकुमारं अन मात्तुमाला स्वःबले लःया धम्पय् हिरामोतिमाः लुयावल । अन लिक्कसं च्वंगु छयें स्वःबले थरथर खानाच्वंम्ह बुरीछम्ह बाहेक मोपिं सुं मदु । सिपाहिँतसें मती तल थपायसकं बुद्धी ज्वी धुंक्मह मिसा दरबारे भ्यालं गयाः खू वय्ला फेहेमखु । अयनं मोतिमाःया लिक्कसं दुम्ह बुरिचित गथे तोता थकेगु ? जुजुया खँ नं न्यने माःगुलिं व बुद्धीम्ह मिसायात दरबारे

ज्वना यंकल ।

जयकुमार युवराजं व सिपाहिंतसें जुजुयात धाल—
“मोतिमा: खुया यंकूह खुं मोतिमा:या तेजं खने दुम्हेसित
लिना यंकाबले लिपा मोतिमा: थ्व बुद्धीया छयें च्वंगु ल:
धम्पय लुयावल ।” थुलिधया: मोतिमा: व बुद्धीचा जुजुया
न्हयोने तथाबिल ।

व राजिन्द्र जुजु धा:सा विवेक बुद्धि मदुम्ह जूगुलिं
व बुद्धीयाके छुं हे खँ मन्योस्य वस्तु सहित मनु लुयावस्यैलि
न्यने मा:गु हे मन्त धया: हानं सिपाहिं तयत् छिमिसं लिना
यंकाबले खुं मिजंम्ह ख: मखु धका: तकनं मन्योसे, अज्योम्ह
बुद्धीचा चान्हे दरबारे वया: खू वय् फैमखु धका: तकनं
विचा: मयास्य बुद्धीयात हे खुं ठहरे यात ।

उलिजक मखु यक्व बैस वंका: दरबारे थ्यंक वया:
हिरामोतिमा: खुइगु ज्या या:गुलिं भन त:धंगु सजायँ बीमा:
धका: दिपे (मसाने) यंका: खिपतं चिना: स्वन्हु तक
दयाँलाका: मनु स्याइम्ह नन्द धयाम्ह व्यक्तियात स:ता:
पाला: स्यानाछ्व धका: हुकुम बिल ।

न्हिच्छि गुई (जंगले) वना: छुसि कया: मिया: व:गु
ध्यबां बुद्धीम्ह मांयात साक्क नसा नके धका: मांम्हेस्या
यो:गु सासा:गु नसा न्याना: छयें लिहाव:म्ह पञ्च कल्याणी
मयजुया छयें न्हयोने यक्व मनूत मुनाच्वंगु खना: मांया
लागि पीर कया: नुग: खुल्ल मिंका: छु जुल धका: न्यन ।

अन मुनाच्वीपिं मनूतसें धाल— “छिमिथाय् च्वंगु
चाया धम्पय जुजुया म्थ्याय्यागु मोतिमा: लुयाव:गुलिं
छिमि मांयात अपराधी खुं धका: ज्वना यंकल ।” मांयात
तसकं माया व मतिना यानाच्वम्ह पञ्च कल्याणी मयजुया
नुग: मछिना: छाति हे तज्याइथें च्वना: हिहिलना: खल ।

अन मुनाच्वीपिं मनूतसें धाल— “मयजु ! बुद्धीम्ह
छिमि मामं गुबले नं खुईमखु । छिमि मांयात खुं धका:
ज्वना यंकूगु तसकं अधर्मगु ज्या ख: । थुकीला जिमिसं नं
सह:याय् मफु । जिमिसं नं जुजुयाथाय् वना: विन्ति
या:वने” धका: धैर्यं बियाच्वन । साहस बिया: ह्येका च्वन ।
अयसां उखुनु बहनी मांयागु पीरं पञ्च कल्याणीया न्हयो नं
नं मवो, नय् नं मयो । अथे पीर कया च्वंबले वया थथे
मती वल—

“जि कन्हे जुजुयाथाय् वना: व मोतिमा: खुया
कयाम्ह जि ख: । उकिं जित: छु याय् मा:गु ख: या । जिमि
मां दोष मदुम्हसित तोताब्यु धाय् ।”

थथे मती तथा: कन्हेखुनु द्यो तुइया वय्वं पञ्च
कल्याणी जा थुया: जा निपो पोचिना: कलिङ्ग देशपाखे
व्याय् वन । लय् वना च्वंबले छथाय् जंगले छमा सिमाक्वय्
ध्यान यानाच्वम्ह ऋषि छम्ह खन ।

पञ्च कल्याणी मयजुं व ऋषियात वन्दना याना:

थम्हं हयागु जा छप्व: नं दान याना: प्रार्थना यात— “जिगु
दु:ख व पीर तना वनेमा । जिं मनं तुनागु इच्छा पुरे
ज्वीमा ।” मांयात वचय् याय्गु मती तथा: थ:त धका:
ह:गु जाप्व: दान यात । छपो मांयात मानि धका: दान
मव्युस्य ल्यंका तल ।

ऋषिं व मयजुयाके न्यन— “छु छुज्या दया: गन
वनेत वयाम्ह ?”

मयजु— खख्वं: जूगु खँ फुक्कं ऋषियात कन ।
ध्यानया बलं ऋद्धि प्राप्त जूम्ह मन शुद्धम्ह ऋषि
जूगुलिं व मयजुयात जुयाच्वंगु दु:खया खँ सीका कयाच्वम्ह
जुल । उकिं पञ्च कल्याणी मयजुयात थथे धाल—

“मयजु ! छिमि मां दिपय् तथा: प्यपुंक चिना:
दयाँलाकात:गु दु । उकिं याकन वना जा नक: हँ । छँ छँ
धन्ना काय्म्वा: । याकन छँ दु:ख पीर व भयं मुक्त ज्वी ।

पञ्च कल्याणी मयजु ऋषिया थासं वया: कलिङ्ग
देश पाखे स्वया: वन । अनं तप्यंक दिपय् थ्यंक: वन ।
निन्हु तक नय्त्वने मखंक दयाँलाका: प्यपुंक चिनात:म्ह
मांयात खना: वया छाति हे तज्याइथें च्वंक दु:ख जुल ।
खिपतं चिनात:म्ह मांयात खिप: पयना: थम्हं हयागु जाप्व:
लुधंक नकल ।

मांयात नके त्वंके धुंका: थ:गु विचा: छुं मकंसे मेगु
हे छु कारण क्यना: धाल— “मां छु याकनं छँ लिहाँ हँ ।
जि जुजुयाथाय् वना: जिपिं मोतिमा: खुयापिं मखु, जिपिं
सोजार्थं ज्या याना च्वनापिं धका: विन्ति याय् अले भीत
छुं दोष दैमखु । उकिं जिगु छुं पीर मकासे मांया मन
याउंका छयें हँ । जि कन्हे छयें लिहाँ वय्” धयाछ्वत !
मांम्ह छयें पाखे वनाच्वंगु खने दत्तले स्वया: खने मदय्वं
मांया निम्ति जि प्राण त्याग याय् दैन धका: लय् लय्
ताया: मांयात चिनात:गु खिपतं थ:त नं अथेहे चिना: थ:गु
ख्वाले कापतं तोपुया: त्रिरत्नया गुण लुमंकाच्वन ।

बुद्धीयात खिपतं चिना: स्वन्हु दुखुन्हु अपराधी तयत्
स्याय् जागिर नयाच्वम्ह नन्द धयाम्ह मनु मेपिं सिपाहिं
त नाप दिपय् थ्यंक: वन । थ्यने साथं चिनात:गु खिप:
पयना: त्वपुयात:गु काप: लिकया स्व:बले मती हे मलू
कथं बाँला:म्ह मयजु जुयाच्वन । तसकं आश्चर्य चाया:
वयाके न्यन— “मयजु छ गथे थन ? छु जूगु ?”

मयजुं लिस: बिल— “मोतिमा: खुं धका: ज्वना:
थन चिनात:म्ह जिमि मां ख: । तर जिमि मामं व मोतिमा:
खुयाका:गु मखु । धात्थेंम्ह खुं ला जि ख: । उकिं जित: हे
स्याय् योग्य । जित: स्या ।”

अले मनु स्याइम्ह नन्दं थ्व मयजु धा:गु खँ खै ।
व बुद्धी अपायसकं वमलाय् धुंक्कूहस्यां खूवय् फै हे मखु ।
थौं पक्काम्ह खुनीयात स्याय् दत धका: मती तथा: देपागु

ल्लातं व मयजुया सँ ज्वनाः जवगु ल्लाःतं तलवार ज्वनाः पाले धकाः ठीक यानाः गःपते सोबले पञ्च कल्याणी धकाः नां तयाः लाः च्वयातःगु खन । खने सातं व मनू स्याइम्ह नन्द थारान्हुयाः थःगु ल्लाती च्वंगु तलवार बँय् दिकाः गजब जुल यो पुता ! धकाः व पञ्च कल्याणी मयजुयात घय् घय् पुनाः हिहिलनाः खल ।

अथे प्याखनय् थें जूगु खनाः सिपाहिँत वातां च्वनाच्वन । इपिं सिपाहिँत मनू स्याइम्ह नन्दया लिक्क वनाः न्यन । छु जुल ?

थुखे राजिन्द्र जुजुया दरबारे मन्त्रीपिं नापं देशया राज्य सञ्चालन याय्गु बारे अनेक छलफल जुयाच्वंबले लाक्क हे देशे खायातःगु गं तसकं थानाहःगु सः तायदत । अले जुजुं मनू छम्ह छवयाः छु कारणं गं थानाहःगु सीका वा धकाः छवयाबिल । व जुजुं छवःम्ह मनूनाप मेम्ह नं मनू छम्ह नापं जुजुया न्त्योने दँवल । अले जुजुं व मनूयाके न्यन— छु जरूरगु खँ दत धा ।

व मनूनं विन्ति यानाः धाल— “महाराज ! मोतिमाः तंगु बारे धात्थेयामह खँ लुल । मन्त्री व डाकुया नायो चोरसिद्धि धयाम्ह निम्हसिनं खूगु खः । इपिं निम्ह फलानाथाय् जंगले छमा सिमाक्वय् च्वनाः मोतिमाः खुइगु बारे सल्लाह यानाच्वंगु जिं खना । जि अबले व सिमाच्चे च्वनाः फल नया च्वनागु । जि सिमां कुहाँ वयाबले मन्त्रीया छाप दुगु अंगू छपाः तोफिका थकूगु जिं कयाहयागु थ्व हे खः धकाः दसि क्यन । (प्रमाण विया) जुजुयात विन्ति यात ।

अले जुजुं मन्त्री व डाकुनायो चोरसिद्धयात ज्वनेत हुकुम वियाःलि व मनू स्याय्गु जागिर नयाच्वंम्ह नन्दयात सःताहिँ धकाः आज्ञा जुल । तुरुन्त मनू छम्ह वनाः व नन्दयात व पञ्च कल्याणी मयजुयात सःताहयाः जुजुया न्त्योने थ्यंके हल ।

जुजुया पञ्चकल्याणी मयजु खँसेनिसे थः सीम्ह म्थ्याय् रूप कल्याणी नाप दुरुस्त जूगु छुं हे ख्वाःपाःया रूप लावण्य मपाःगु खनाः जुजु त्वलेहे जुयाः स्वजक सवयाच्वन । मिखा हे फुति मयासे स्वयाः छुं धाय् मफुत ।

पलख लिपा जुजुं धाल— “थ्व मिसा मचा ला जिमि म्थ्याय् नाप ज्वरा हे का । संगु छपु हे छुं पाःगु मखं । जिमि म्थ्याय् रूप कल्याणीयागु वसः पुंकाः जिक्व थ्वयात याकन हजि । ख्वाः स्वय् आपुलु जुल धकाः नन्दयात आज्ञा बिल ।

अले नन्दं पञ्चकल्याणी मयजुयात रूप कल्याणी मैयायागु वसः पुंकाः तिसां तिकाः बाँलाक रूप कल्याणी मयजुया सालिक नापं तया जुजुयात स्वःविज्याहुँ धकाः विन्ति यात ।

मन्त्रीपिं सकले मूकाः जुजुं थःम्थ्याय् रूप कल्याणीयागु सालिक व आःथाम्ह पञ्चकल्याणी मयजुनापं तयातःथाय् थ्यंके विज्यात ।

रूप कल्याणी व पञ्चकल्याणी निम्ह छम्हथें च्वंक धात्थेयाम्ह गुम्ह धयागु छुटेयाय् मफय्क जोरा जुयाच्वंगु खनाः जुजु तसकं अजू चाल । निम्हसिगुं रूप जोरा जूगु खनाः जुजु तसकं लय्ताल । गुलि दय्धुकल म्थ्याय् मदुगु शोकं मन सुख मदयाच्वंगु । आः मन याउँस्य च्वंकाः आनन्द कयाच्वन । आः जि योम्ह म्थ्याय्या सत्ता अथेहे च्वंम्ह मेम्ह म्थ्याय्यात न्हापा गुकथं माःगु पुरेयाना च्वनागु खः, व फुकं पुरे याना बिल । उखुन्हु निसें पञ्च कल्याणी मयजु जुजुया म्थ्याय् राजकुमारी जुल ।

अनं लिपा जुजुं सेवक नन्दयाके न्यन— “गथे जुयाः जिम्ह म्थ्याय् रूप कल्याणी व पञ्चकल्याणी निम्ह उथें जुयाः बाँ नं लाःगु ? छँ तरबारं पाले त्यनाबले पञ्चकल्याणीयात घय् घय् पुनाः छाय् ख्वयागु ? थुपिं निम्हं छँ सु पुरे जू ? सत्यगु खँ कं ।”

अले नन्दं न्हापानिसें जुयावःगु पुलांगु खँ फुककं सत्यकथं कन—

“न्हापा नीदँ न्त्योः उत्तर पञ्चाल देशे पञ्चाल धयाम्ह जुजुं राज्य यानाच्वन । व जुजुया वडा महारानी उम्मादेवी खः । व महारानीया प्वाथं म्थ्याय्यपिं निम्ह नापं बुल । इपिं निम्हं थुपिं हे खः । थुपिं मचात दच्छिति दुबले जुजुया किजा देवसह अधिराजकुमारया सचिव व मन्त्री निम्हस्यां जुजु व अधिराजकुमारया विचय् अनेक चुकली यानाः ल्वाका बिल । निम्ह दाजु किजाया विचय् तःधंगु लडाईं जुल ।

दाजुम्ह पञ्चाल जुजुयात किजाम्ह देवसह अधिराजकुमारं पालाः स्यानाबिल ।

अले उम्मादेवी वडा महारानी थम्हं ज्वने फक्व मणिरत्न आदि अमूल्यगु धन व थुपिं म्थ्याय्यपिं निम्हं व्वनाः जि (नन्द सेवक) विश्वासीम्ह पासा कयाः थःम्हं छम्ह म्थ्याय् व जिं छम्ह म्थ्याय् ज्वना देश नाघेजुयाः कलिङ्ग देशे विस्वू वना ।

प्राणया माया कयाः राजभयं ग्यानाः विस्वू वयाबले अधिराजकुमारया सिपाहिँतसें लिनाहल । अले मचा निम्ह छखेलासां लिपा म्हसीका काय् फय्क्यत गःपःया क्वय् जनुली रूप कल्याणी व पञ्चकल्याणी धकाः निम्हसित नं नां तयाः लाः च्वया विया । अले म्हातिं छम्ह छम्ह मचा ज्वनाः जिपिं निम्ह निखे विस्वू वना ।

रूपकल्याणी मैया ज्वनाः विस्वू वयाम्ह जितः छलपोलया सिपाहिँतसें ज्वनाः महाराजयात क्यने हल । उकें जिपिं निम्ह न्हापाहे थन थ्यन ।

उम्मादेवी महारानी व पञ्चकल्याणी मैयाछ्छु गांमे च्वनाच्वन । आःमोतीमाः खुँ धकाः ज्वनाहयाः तिनि नाप लाःगु खः । जिं पाले त्यनावले जनुली पञ्चकल्याणी धयागु आखः खंगुलिं म्हसीकाः मस्यासे घयपुनाः ख्वयाच्वनागु खः ।”

सेवक नन्दं कंगु खुँ न्यना जुजुं पञ्चकल्याणी मैया यात नं राजकुलयाम्ह, रूप नं मन नं बाँलाःम्ह, मांया गुण स्यूम्ह जक मखु, मांया लागि थःगु प्राण तकनं पाय् फुम्ह धकाः सिल । थुजोम्ह म्हाय्याय्मचा दुर्लभ हे खः । लिपा लिपा नं प्राण अर्पण याय् फैं धयागु विश्वास यानाः सन्तोष जुल । थ्व धात्थेम्ह वीराङ्गणा म्हाय्याय्मचा खः धकाः प्रशंसा यात ।

अले राजिन्द्र जुजुं थ्व उत्तमम्ह मैया जिमि काय् युवराजयात हे लोम्ह खः । वयानाप हे विवाह यानाबी धकाः धुमधामं भूभूः धाय्क उत्सव यानाः विवाह यानाबिल । अनं लिपा बुढीम्ह मांयात नं दरवारे हयाः बिचाः यानातल ।

थुकथं थ्व घटनां भीसं थः मां बौया लागि थःगु प्राण तकनं त्याग यानाः सेवा याइपिं कर्तव्य परायण म्हाय्याय्पिं नं थ्व संसार दु खनी धयागु सीकेफु । थुकथं थ्व घटनायाम्ह मूल पात्र पञ्चकल्याणी थें जोम्ह म्हाय्याय्मचा भीगु लागि आदर्शमय नारी खः । मांबायाप्रति कर्तव्य पालन याःम्हजक मखु बुद्ध धर्म व संघप्रति पक्कागु श्रद्धा तथाः शरण वंगुलिं व ऋषिमुनीपिन्त भक्तिभाव दुम्ह जूगुलिं ग्यानापुस्य च्वंक दुःख भय वोसानं विस्तारं उगु भय उपद्रव छकीकथं चिलावनेयो खनी धयागु प्रमाणित जुल । गन कर्तव्य पाले ज्वी अन धर्म पालन जूगु थहरे ज्वी । गन धर्म पालन ज्वी, अन धर्म अवश्यन रक्षा याइगु जुयाच्वन । थ्व प्राकृतिक नियम हे खः । उकें काय् म्हाय्याय् जूपिसं मां बौया गुण लुमंकाः पञ्चकल्याणी थें कर्तव्यपरायण ज्वीफुसा थःगु भविष्य सुख पूर्वक न्हाके फैगुयात सीकेमाःगु जुयाच्वन । ■

- “कठोर वचन नबोल, अरुले पनि तिमीलाई उत्तिकै कडा वचन बोल्ने छ, कडा बोल्नाले त्यसको बदला दण्ड पाउने छौं ।”
- “फुटेको काँसको थाल भैं निःशब्द हुन सक्यौं भने तिमीलाई निर्वाण प्राप्त हुन्छ, तिम्रो कलह (हिंसा) केही हुने छैन ।”
- “गहना र वस्त्रले सिंगारिएर पनि यदि शान्त, दान्त नियमित रूपले ब्रह्मचारी तथा सबै प्राणीको उपर दण्ड दिने कुण्ठित बिचारलाई त्याग गर्न सक्यौं भने त्यो ब्राह्मण, त्यो श्रमण, त्यो भिक्षु हो ।”
- बुद्ध वचन

पाप कर्म (अकुशल कर्म) कहिल्यै नगर्नु

पुण्य (कुशल कर्म) गर्दै जानु ।

आफ्नो चित्त (मन) लाई शुद्ध गर्नु ॥

यही नै बुद्धको उपदेश हो ।

बिश्व मोटर ट्रेडर्स

ख-२, ४०८, पुतलिसडक, काठमाडौं, नेपाल ।

फोन नं.: ०१-४२३८१४७, ९८५१०५११३१, ९८५१०५११४७

e-mail: vishwamotor@gmail.com

टोयोटा, मित्सुबिसि, निशान, इसुजु, सुजुकि इत्यादि गाडिका पार्ट्सहरूको साथै व्याट्रि र इन्भर्टरको लागि सम्पर्क गर्नुहोस् ।

दीघ निकाय ग्रन्थको संक्षिप्त परिचय-५

लोचनतारा तुलाधर

कर्तव्य, आचार्य प्रति शिष्यको कर्तव्य, शिष्यप्रति आचार्यको कर्तव्य, स्त्रीप्रति पुरुषको कर्तव्य, पुरुषप्रति स्त्रीको कर्तव्य, मित्रप्रति कुलपुत्रको कर्तव्य, कुलपुत्र प्रति मित्रको कर्तव्य, नोकरप्रति मालिकको कर्तव्य, मालिक प्रति नोकरको कर्तव्य, श्रमण ब्राह्मणप्रति, कुलपुत्रको कर्तव्य, कुलपुत्रप्रति श्रमण ब्राह्मणको कर्तव्य, लोकसंग्रह चार वस्तु । यी शीर्षकहरूमा यो सूत्र व्याख्या गरिएको छ । ६ वटा दिशा नमस्कार गर्ने कुराको रहस्य पनि यसमा छ ।

(९) आटानाटिय सुत्त : भगवान् बुद्ध राजगृहको गृद्धकूट पर्वतमा बस्नुभएको बेला चतुर्माहाराजा देवताहरू यस सेना, गन्धर्वसेना, कुम्भण्ड सेना र नागसेना सहित भगवान्कहाँ पुगे । त्यस मध्ये वैश्रवण महाराजाले भिक्षु भिक्षुणी उपासक उपासिकाहरूलाई वन जंगलमा यक्षहरूको तर्फबाट भय, पीडा हुन नदिन आटानाटिय रक्षा (बन्धन) उपदेश दिनुहोस् भनी प्रार्थना गर्नुभयो । र तथागतले स्वीकार गर्नुभई र वैश्रवण महाराजाले आटानाटिय रक्षा वाचन गरे ।

(१०) सङ्गीति सुत्त : भगवान् बुद्ध पावा नगरमा बस्नु भएको बेला सारिपुत्र महास्थविरलाई धर्मदेशना गर्न आज्ञा हुनुभयो । उनले धर्मको मूलभूत सिद्धान्तलाई एक-एक देखि दश-दश वटा मुख्य बुँदाहरू बताउनु भयो- जस्तै:

- (१) एउटा धर्म के हो ? सकल सत्वहरू आहारमा प्रतिष्ठित छन् ।
- (२) दुईटा धर्म के हो - नाम र रूप
- (३) तीनवटा धर्म - लोभ, द्वेष र मोह अकुशल मूल कारण हो
- (४) चारवटा धर्म - चार सतिपट्टान
- (५) पाँचवटा धर्म - पञ्चनीवरण
- (६) दशवटा धर्म - दश कुशल धर्म

यसरी यस सूत्रमा बुद्ध धर्मको मूल सिद्धान्त बुँदागत रूपमा जान्नको लागि उपयोगी तत्वहरू छन् ।

(११) दसुत्तर सुत्त : भगवान् बुद्ध चम्पा नगरमा विहार गर्नु भएको समय सारिपुत्र महास्थविरद्वारा दसुत्तर देशना गर्नु भएको थियो ।

यसमा एक-एक देखि दश-दश धर्म गरी १०० वटा धर्मको सिद्धान्त सूचि देशना गर्नुभयो ।

यसरी तीनवटा वर्गमा विभाजित दीघनिकाय भित्र भगवान् बुद्धको अन्तिम जीवन सहित धेरै धर्मताहरूको विस्तृत विवरण व्याख्या भएको पाइन्छ । ■

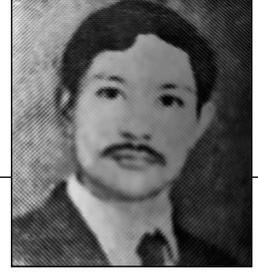
धर्मकीर्ति विहारमा बुद्ध पूजा र धर्मदेशना

क्र. सं.	२०७९ साल	बुद्ध पूजा गर्नुहुने गुरुमाहरू	धर्मदेशना गर्नुहुने गुरुमाहरू
१	भाद्र १९ गते, आइतवार अष्टमी	वण्णावती गुरुमां	वण्णावती गुरुमां
२	भाद्र २५ गते, शनिवार यँया: पुन्हि	खेमावती गुरुमां	धम्मवती गुरुमां
३	आश्विन १ गते, शनिवार संक्रान्ति	इन्दावती गुरुमां	इन्दावती गुरुमां
४	आश्विन २ गते, आइतवार अष्टमी	दानवती गुरुमां	दानवती
५	आश्विन ९ गते, आइतवार औंशी	केशावती गुरुमां	केशावती गुरुमां

नेपालका जेष्ठ अनगारिका त्रय

✍ रत्नसुन्दर शाक्य

नेपालमा स्थविरवादी बुद्धधर्म पुनरुत्थान गर्नमा जति योगदान भिक्षु एवं श्रामणेरहरूको रहेको छ, त्यति नै योगदान अनगारिकाहरूको पनि रहेको छ ।

आधुनिक नेपालमा अनगारिकाहरूको इतिहास वि.सं. १९८७ साल देखि अनगारिका रत्नपाली, अनगारिका धर्मपाली र अनगारिका संघपालीले शुरु गर्नुभएका थिए ।

उनीहरूलाई बुद्धशासनमा भित्र्याउने प्रयास संघमहानायक भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविर (वि.सं. १९५७ – २०४९) ले गर्नुभएको थियो । त्यसबेला (वि.सं. १९८७ को मध्यमा) उहाँ श्रामणेरको रूपमा नै धर्मप्रचारार्थ कुशीनगरबाट नेपाल आउनुभएको थियो । उहाँलाई रक्सौलसम्म उहाँकै गुरु (ध्यलुं अवस्था देखिको) श्रामणेर महाप्रज्ञाले छोड्न आउनुभएको थियो । किनकि उहाँलाई वि.सं. १९८४ सालमा घ्यलुंरूपमा रहेको बेला (राणा प्रधानमन्त्री चन्द्र शमशेरको पालामा) निष्काशन गरेदेखि प्रत्यक्षरूपमा नेपाल आउन बन्देज थियो ।

अतः श्रामणेर कर्मशील नै अगुवा भई नेपालमा पहिलो स्थविरवादी भिक्षु (त्यसबेला श्रामणेर) को रूपमा कान्तिपुरको सडकमा देखिन आएको थियो । शुरुमा उहाँले भिक्षाटनको निमित्त किण्डोल विहारका प्रबन्धक दशरत्न उपासक (पछि भिक्षु धम्मालोक) लाई साथलाई भिक्षाटन गर्नुभएको थियो ।

त्यसबेला किण्डोल विहारमा अटुटरूपमा अष्टमीव्रत र न्यूनव्रत चलाउँदै आइरहेका थिए, जसमा कैयौं श्रद्धालुहरू उपस्थित हुन्थे । तिनीहरूलाई श्रामणेर कर्मशीलले पनि विस्तारै पञ्चशील, अष्टशील, परित्राण आदिबारे राम्रो जानकारी दिँदै गएपछि विस्तारै ती श्रद्धालुहरूको भुकाव स्थविरवादी बुद्धधर्मतर्फ आकर्षित हुँदै आएको थियो । ती श्रद्धालुहरू मध्ये प्रमुख महिला नामक एक उपासक लगायत अन्य तीनजना महिलाहरूले पनि श्रामणेर कर्मशील समक्ष स्थविरवादी बुद्धधर्ममा श्रद्धा

प्रकट गरी त्यागी जीवन (भिक्षु एवं अनगारिका हुने) बिताउने आशय समेत व्यक्त गरेका थिए ।

तिनीहरूको मनोइच्छामा त्यसबेला भन्नु टेवा मित्यो, जब श्रामणेर कर्मशीलको गुरु महाप्रज्ञा पनि गुप्तरूपमा त्यही साल (वि.सं. १९८७) शिवरात्रीको अवसर लिई कान्तिपुर आइपुग्नुभयो ।

श्रामणेर कर्मशील मार्फत ती श्रद्धालुहरूले महाप्रज्ञा गुरुको दर्शन गरे । तिनीहरूले एकआपसमा सरसल्लाह गरिसकेपछि श्रामणेर महाप्रज्ञा तिनीहरूलाई रक्सौलमा पखिरहने कुरा बताई आफू त्यसतर्फ केही दिनपछि प्रस्थान गरिने हाले । श्रामणेर कर्मशील पनि तिनीहरूलाई साथ लिई महाप्रज्ञा रक्सौल पुग्नुभएको छैठौं दिनमा पुग्न गए । उहाँहरू सबै रक्सौलमा नेपाल भाषाका सुप्रसिद्ध साहित्यकार एवं “श्रेष्ठ सिरपाः” का दाता स्वयम्भूलाल श्रेष्ठको बुबा इश्वरीलाल श्रेष्ठकहाँ एकरात बिताई भोलिपल्ट कुशीनगर प्रस्थान गर्नुभएको थियो ।

कुशीनगर पुग्नासाथ तिनीहरूलाई ऊ चन्द्रमणि महास्थविर (सन् १८७६-१९७२) को आचार्यत्वमा प्रव्रजित गराई यसरी नामाकरण पनि गराउनु भएको थियो—

- (१) माहिला उपासक – श्रामणेर सासनज्योति ।
- (२) पुण्यतारा उपासिका – अनगारिका रत्नपालि ।
- (३) लक्ष्मी (चिच्छिमि) उपासिका – अनगारिका धर्मपालि ।
- (४) संघतारा (चन्द्रमाया) उपासिका – अनगारिका संघपालि ।

यसरी नेपालमा यी तीनजना अनगारिकाहरूले अनगारिकाहरूको इतिहास प्रारम्भ गर्नुभएको थिए ।

प्रव्रज्या कार्य पश्चात् केहीदिन उहाँहरूले भिक्षाटनको अनुभव पनि गर्नुभएको थियो । त्यसबेला उहाँहरूले गरेको भिक्षाटनको एक स्मृति महाप्रज्ञा गुरुले आफ्नो आत्मकथामा यसरी उल्लेख गर्नुभएको छ –

“छन्हु अमित भिक्षाचरण यायूत गामेपाखे यंका,

भिक्षाचरण याका” । मधेसियातयसं थथःपिंके दुथे दान बिल – गुलिसिनं जाकी व्यूसा गलिसिनं छव बिल, गुलिसिनं चाना बिल, गुलिसिनं कयगू । अनेकसिनं अनेक प्रकारका दान बिल । विहारे लिहाँ वयाः जिं धया – “गथे पवना हया अथेहे दयका नयमाः ।” इमिसं अथेहे यात । न मसला दु, न हलू दु, मल्टा चि तयाः दायकाः भाग तयाव्यूबले, स्वयू हे घच्चायापुस्य च्वंगुलिं कथुं क्वतछवयू मफयाः किचिकिचि यानाः नयाच्वन । जि जा नयगु बानी भति भति दुम्ह जुयाः जिगु भाग ला नयधुन । अनगारिकापिं साक्क नयाच्वंगु बानी दुपिं जुयाः मसाःगु नय मफुत । जिं धया – “थथे नय मफयवं शरीर रक्षा ज्वीमखु । आर्वलि गथे यो अथे ज्वरयू यानाः न । तर मर्ननिसें “गथे प्राप्त जुल, अथे नय फयक्य माःगु खः धकाः कोशिश नं दयकी ।”

यसरी भिक्षाचरणको पनि केही अनुभव गरिसकेपछि अनगारिका रत्नपालीलाई कान्तिपुर पठाई अनगारिका धर्मपाली र संघपाली साथ लिई श्रामणेर कर्मशील कालिम्पोङ्ग प्रस्थान गर्नुभएको थियो ।

उहाँ कालिम्पोङ्ग पुग्नुभएको केही दिनपछि भाई आई अनगारिका संघपालीलाई पनि साथै इलाम लानुभएको थियो । जहाँ केही समयपछि संघपाली अनगारिकाकै अनुरोधपत्रानुसार श्रामणेर कर्मशील इलाम पुग्नुभएको थियो । उहाँले इलाममा संघपाली अनगारिकाका परिवारलाई धर्मावबोध गरी कालिम्पोङ्गमा नै फर्कनु भएको थियो ।

कालिम्पोङ्ग फर्कनु भएको केही दिनपछि नै उहाँ पुनः अनगारिका धर्मपाली (वि.सं. १९६२ – २०११) लाई साथ लिई कान्तिपुर (काठमाडौं) आउनु भयो । तर अकस्मात् थानकोटमा एक बास मिलाई जब भोलिपल्ट शहरको निमित्त गमन गर्न लागको मात्र थियो, अनगारिका धर्मपाली भ्राडावान्ता रोगले छटपटिइन् । श्रामणेर कर्मशीललाई निकै फसाद पयो । किनकि न त्यहाँ कुनै वैद्य नै थियो, न त कुनै औषधि उपचार । उहाँले निरन्तर त्रिरत्नगुणानुस्मरण एवं परित्राण पाठ गरी रोग केही शान्त भएपछि उहाँ तुरून्तै (धर्मपालीलाई हेरचाह गर्ने मानिसको बन्दोबस्त गरी कान्तिपुर आउनुभई आफ्ना धनदाजु कहाँ

केही आयुर्वेदिक औषधि लिई तत्कालै थानकोट फर्कनु भयो र रोगीलाई औषधि खुवाई रोग शान्त पार्नुभयो ।

यसरी हाल संघनायक हुनुभएका भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविरले श्रामणेर अवस्थामा नै नेपालमा स्थविरवादी बुद्धधर्म पुनरुत्थान गर्नमा निकै उत्साह एवं लगनकासाथ डरत्रासको केही परवाह नगरीकन निर्भिक रूपमा शुद्ध बुद्ध शासनको उन्नति एवं अभिवृद्धिको निमित्त निरन्तर रूपमा धर्म व्याख्यान एवं धर्मप्रचार गर्दै आउनु भएको थियो ।

एकदिन किम्डोल विहारमा चीफसाहेबका एकजना आठपहरिया आई उहाँलाई समात्न आएको थियो । त्यस आठ पहरियाले कारण बताएन । श्रामणेर कर्मशील पनि आफ्नो केही गलती नभएको कारण त्यस आठपहरियासित जान तयार भएको मात्र थियो, त्यसबेलासम्म इलामबाट किण्डोल विहार आइपुगिसकेकी अनगारिका संघपालीले उहालाई आसनमा नै रहन अनुरोध गरी समात्न आएका आठपहरियासँग चीफ साहेबले बोलाउन पठाएको भए त्यसको पूर्जा देखाउन जोड गरिन् । त्यस आठपहरियाले पहिले त पूर्जा देखाउन आनाकानी गररहे । तर पछि विहारमा आएका केही नवयुवकहरूले पनि अनगारिका संघपालीलाई साथ दिएपछि त्यसले पूर्जा देखाउन बाध्य भएको थियो ।

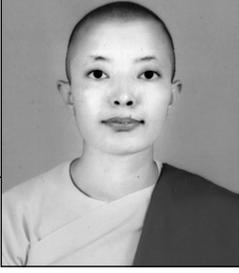
पूर्जा जब देखायो, उल्टो सबैले आठपहरियालाई नै गाली गलौज गरे, किनकि, पूर्जा मञ्जुहर्ष घ्यलुं (अष्टमीव्रत र न्यूनव्रत चलाउँदै आएका) को नाममा थियो । पछि मञ्जुहर्षलाई पनि कसैले पनि नदेखाएपछि ती आठपहरिया जुवामा हारेको व्यक्ति जस्तै नाजवाफ हुँदै फर्कनु परेको थियो ।

यसरी नेपालमा स्थविरवादी बुद्धधर्म पुनरुत्थान गर्नमा भिक्षुहरू श्रामणेरहरूको मात्र देन नभई प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा भए पनि बुद्ध शासनको अभिवृद्धिको निमित्त कैयौं अनगारिकाहरूले महत्वपूर्ण कार्यहरू गरी आ-आफ्नो जीवन समर्पित गर्दै आइरहेको हामीले प्रत्यक्ष देख्दै आएका छौं । ■

(साभार- ‘अतीतका गौरव नालन्दा’ लेख संग्रह)

- “पुण्य भ्रष्टै गरि हाल्नुपर्छ मनमा पाप चिताउनु हुँदैन, पुण्य गर्नमा बेर लाग्यो भने पापमा चित्त जाने सम्भावना छ ।”
- “मानिसले पाप गरि हाल्यो भने पनि फेरि-फेरि गर्नु हुँदैन । पापमा इच्छा बढाउनु हुँदैन, पाप थुप्रियो भने दुःखको कारण बन्न जान्छ ।”

– बुद्ध वचन

भगवान बुद्धया न्हिं-न्हिं याना बिज्याइगु ज्याया छगू अध्ययन-३

✍ कुसलजाणी गुरुमां, रत्न विपश्यना विहार

मनया ज्याखँय् न्हयावले विचा: याय्मा: । एकान्त अवस्थाय् ईयात सितिं मछ्वसें कर्मस्थान ध्यान भावना याना: स्मृति सम्प्रजन्यं युक्त जुया: ज्या खँ याना यंके मा:गु धयागु नं खनेदु । वसपोलया पारमी संस्कारं याना: ऋद्धि प्रातिहार्यया खँ भिक्षाटनया अवस्था बाँलाक हे चित्रण याना त:गु दु । वसपोलं प्यंगू परिषद्यात उपदेश कना बिज्याना: दु:खं मुक्त जुय्त अभ्यास मयास्य मगा:गु आर्य मार्ग प्रतिष्ठित याना: बुद्ध शासन संरक्षण यानाबिज्यात । वसपोलया अनन्त गुणयात आँख: नं च्वया: सिधेके फैमखु । उकी धयात:गु नं दु कि छम्ह सम्यक सम्बुद्ध प्रादुर्भाव जुया: छुं हे मयासे मेम्ह सम्यक सम्बुद्धयागु गुण वर्णनयात धा:सा नं वसपोल महापरिनिर्वाण जुया बिज्याइ तर गुण वर्णन पव: चाय्क्ये फैमखु ।

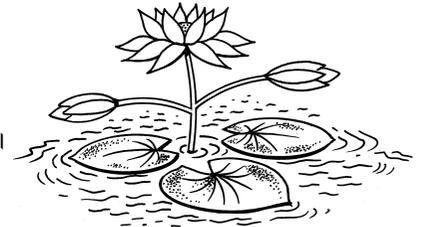
निश्कर्ष :

वसपोल भगवान् बुद्ध सकल प्राणीया आर्दशया पात्र ख: । वसपोलं कय्ना बिज्या:गु लँपुई बाँलाक आचरण यानावने फ:सा तिनी बुद्धशासन दया च्ववलय्, मनुष्य जीवन दया:, श्रद्धा सम्पन्न जुया:, प्रब्रज्या लाभ जुया: व सद्धर्म श्रवणयाय्गु सन्दर्भ सहयोगी:

- १) त्रिपिटक पालि रिडर्स एप्स ।
- २) भिक्षु बोधिज्ञानया कसिभारद्वाजसुत्तवण्णना (संयुत्तिकाय व सुत्तनिपात) नोट ।
- ३) पालि शब्दकोश एप्स ।
- ४) धम्मपद एप्स ।

ह्व:ता: चुलानां च्वंगु सार जुई । वसपोलया दैनिक जीवनयात स्वया येकेवल्य् भीसँ गुलि तक परउपकारया ज्याय् लगे जुयाच्वना धका: सीका: थुइका कायेफै । प्रत्येक दियात महत्व विया: ज्या खँ याना यंकल धा:सा लिपा पश्चाताप जुया: नुग: दाया: ख्वयाच्वने मालीमखु । धम्मपदया सहस्सवर्ग्य् नं सकिच्च श्रामणेरयात दुशील व असमाहित जुया: सच्छिंदया जीवन हनेगु स्वया: सदाचारी व ध्यानी जुया: छन्हूया जीवन हे बेश जुई धका: धया बिज्यानात:गु दु । अथेहे कोण्डञ्ज स्थविर, सप्पदास थेर, पटाचाराथेरी, कृपा गौतमी व सोणा थेरीपिन्त नं क्रमश: सच्छिं दया जीवन हनेगु स्वया: ध्यानी प्रज्ञावान्, दृढ आरब्ध वीर्यवान्, उदयव्यय, अमृतपद व उत्तमगु धर्म खंका: छन्हूया जीवन हनेगु हे श्रेष्ठ जुई धका: आज्ञा जुया बिज्यात । उकीयात म्हसीका व महत्व विया: मानव जीवनया श्रेष्ठोत्तम्य् थ्यंकेयालागि न्हिं न्हिं हे कुत: याना वने मा:गु जुल ।

भवतु सब्ब मङ्गलं । चिरं तिद्वतु बुद्धसासनं । ■

जाणुपुर्ने कुराहरु

- ★ सिद्धार्थको नामाकरणको दिन आठ जना ब्राह्मणहरूले उनलाई भविष्यमा बुद्ध हुन्छ, भनी भविष्यवाणी गरेका थिए । तिनीहरू थिए - राम, धज, लक्ष्मण (लक्षणा), मन्त्री (=मन्ती), भोज, सुयाम, सुदत्त र कौण्डण्य । ती मध्ये सबभन्दा कान्छो कोण्डण्यले सिद्धार्थ पकै बुद्ध हुन्छ भनी ठोकुवा गरेका थिए ।
- ★ सिद्धार्थ जन्मेको सातौँ दिनमा उहाँकी आमा महामायादेवी परलोक भइन् । त्यसपछि, सिद्धार्थलाई उहाँकी कान्छीआमा प्रजापति गौतमीले हुर्काइन् । (तु० ११७)
- ★ राजर्षि काल देवल ऋषिले सिद्धार्थलाई देखनासाथै वन्दना गरेका थिए । त्यसैबेला राजा शुद्धोदनले पनि आफ्नो छोरोलाई प्रथम पटक वन्दना गरेका थिए ।
- ★ बोधिसत्व सिद्धार्थको नाउँमा सर्वप्रथम गृहत्याग गरी तपश्चर्या हुने व्यक्ति थिए काल देवल ऋषिको भाञ्जा नालक ।

साभार- बौद्ध दर्पण

चित्त वर्ग

भावानुवाद - सत्यमोहन जोशी

चित्त धयागु दुर्दक्ष अस्थिर दुर्निवार्यनं
तप्यंकै चित्त ज्ञानीजुं बाणथें बाणकारकं ! ॥१॥
लखंकया स्थले तःसा न्याँ सना ज्वी उखेथुके
मारया बन्धनं वेत सना ज्वी चित्तनं अथे ॥२॥
अजेय चञ्चली चित्त दमन यायगु भिं सदा ।
वैत दमन याय् फःसा बिई वं सुख सर्वदा ॥३॥
खंके थाकुम्ह, बाथोम्ह, स्वच्छन्दं ज्वीम्ह चित्तया ।
रक्षा याय्मा सुमेधावीं याय्फःसा सुख दै उया ॥४॥
दूरगामी निराकार एकचर रहस्यम्ह ।
चित्त संयम याय् फःसां दै मखु मार बन्धन ॥५॥
स्थिर चित्त विना जूम्ह सद्धर्म ज्ञान शून्यम्ह ।
प्रसन्न चित्त तोतूम्ह जुई प्रज्ञा अपूर्णम्ह ॥६॥
सदा स्थिर अनाशक्त चित्तयुक्त स्वतन्त्रम्ह ।
जागरूक जुया च्चोम्ह व्यक्तिया भय दै गन ? ॥७॥
गोपचारें धका सीका शरीर धैगु नश्वर ।
नगरथें तया चित्त प्रज्ञा नामक शास्त्रत ॥८॥
ज्वना युद्ध सदा याय्गु मारनाप निरन्तर ।
त्यासा ज्वीगु अनाशक्त, याना व चित्त रक्षित ॥९॥
अहो थ्व देहजा शीघ्र मदया थन चेतना ।
निरर्थक जुया सिँथें भूतले ग्वोतुली गना ! ॥१०॥
शत्रुं शत्रु तथा बैरिं बैरियात विनाशथें ।
कूमार्गे व्यस्तगू चित्तं नाश याई उखें थुखें ॥११॥
मां बौ थःधितिया पाखें ज्वी मखु उपकार जा ।
गुलि सन्मार्गया चित्तं थःत याई हित सदा ॥१२॥

भगवान् बुद्धको मैत्रीयुक्त सत्य वचन परित्राण सूत्र

विद्याकुमारी बज्राचार्य

भगवान् बुद्धको मैत्रीलेयुक्त प्रकृतीको सत्य वचन
परित्राण सूत्रले प्राणीमात्रको रोगभय घटाउने
मनोबल शक्ति बढाउने ओखती अचूक
सातवटा बोध्यंग सहितको सूत्र हो अजर अमर
जन्म, बृद्ध, रोग र मरण दुःख सत्य
अकुशल, द्वेष, इष्यारूपी मार नै जीवको दुःख
स्मृति, धर्मविजय, वीर्य, प्रीति र प्रश्रब्धी
समाधि, उपेक्षाले बोधिज्ञान शान्ति
सत्य शान्तिको प्रभावले लोक कल्याण
मौद्गल्यायन र काश्यपको रोग भय हरण
सर्वदर्शी मुनिन्द्रको शान्तप्रभाव कल्याण
प्रश्न चित्तद्वारा सर्वदेव मनुष्यको रोग हरण
धर्मराज लोकविदूको रोग भय पिडीत अवस्था
चुन्द स्थविरबाट बोध्यंग सूत्र पाठ आदरपूर्वक
रोग भय हरण हुँदै टाढिए भगवान् बुद्धबाट
धन्य बुद्धको मैत्रीयुक्त सत्यवचन परित्राण सूत्र

जाण्णुपणें कुराहरू

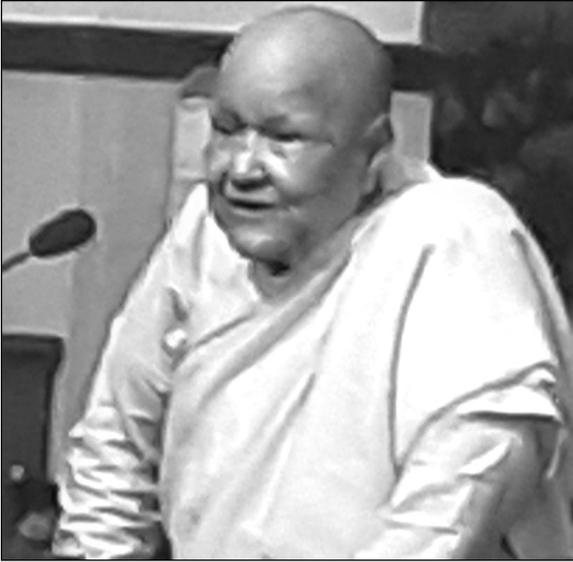
- ★ सिद्धार्थ कुमारको विवाह १६ वर्षको उमेरमा यशोधरासँग भएको थियो । त्यतिबेला यशोधरा पनि १६ वर्षकै थिइन् ।
- ★ राजा शुद्धोदनले सिद्धार्थ कुमारलाई गृहस्थी जीवनमा भुलाई राख्न तीन विलासी भवनहरू बनाईदिएका थिए । ती थिए—रम्य (९ तल्ले), सुरम्य (७ तल्ले), र शुभ (५ तल्ले) ।
- ★ उनन्तीस वर्षको उमेरमा सिद्धार्थको छोरो राहुलको जन्म भएको थियो ।
- ★ सिद्धार्थ कुमारले २९ वर्षको उमेरमा बहुजन हितको लागि महाभिनिष्क्रमण (=गृहत्याग) गर्नुभएको थियो ।
- ★ गृहत्यागको बेला सिद्धार्थ कुमारले चढेर गएको घोडाको नाम थियो कन्धक उहाँसँगै जाने सारथीको नाउँ थियो छन्न (=छन्दक), त्यतिबेला सबैको उमेर २९ वर्षको थियो ।

साभार- बौद्ध दर्पण

भिक्षुणी महाप्रजापति गौतमी प्रव्रज्या दिवस २०७९

२०७९ भाद्र २५ गते, शनिवार, यँया: पुन्हि

भिक्षुणी महाप्रजापति गौतमी (गौतम बुद्धकी सानी आमा) ८० वर्षको उमेरमा कपिलवस्तु देखि वैशालीको कूटागारशालामा पैदल नै हिंडी भगवान् बुद्ध समक्ष पुगी उहाँकै उपाध्यायात्वमा भिक्षुणी प्रव्रज्या गर्नुभएको थियो । यो दिन यँया: पुन्हिको दिन थियो । त्यसैले यही दिन भिक्षुणी शासनको शुरुवात भउको दिन र भिक्षुणी शासन शुरुवात गर्नुहुने भिक्षुणी महाप्रजापतीको अमूल्य योगदानलाई स्मरण गर्दै विहारहरूमा विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको समार छ ।

धर्मदेशना गर्नुहुँदै धम्मवती गुरुमां

(१) धर्मकीर्ति विहार, धम्महल —

यसदिन सधैं जसो धर्मकीर्ति विहार धम्महलमा बुद्ध पुजा पश्चात् भिक्षुणी धम्मवती गुरुमाले धर्मदेशना गर्नुभएको थियो । धर्मदेशनाको शिलशिलामा उहाँले भन्नुभयो— “शाक्यमुनी बुद्धको शासन कालमा भिक्षुणी शासन स्थापना गर्नको लागि महाप्रजापति गौतमीले कठिन परिश्रम गर्नुपरेको कुरा उल्लेख गरिएको छ । तर भूतकालका बुद्धकालिन इतिहास पल्टाएर हेर्ने हो भने उहाँहरूको जीवनमा भिक्षु, भिक्षुणी, उपासक र उपासिका गरी चार परिषद मौजुद नै थिए । त्यसैले तथागत शाक्यमुनीले पनि भिक्षुणी शासन स्थापना गर्नुपर्ने त अनिवार्य नै थियो । किनभने तथागत भन्नुको अर्थ नै

(तथा + आगत) अर्थात् भूतकालिन भगवान् बुद्धहरूको शासन कालमा जुन नियमहरू पालन गरिएको छ, त्यही नियमलाई पछ्याउँदै जानु त्यसैले शाक्य मुनी बुद्धले पनि भिक्षुणी शासन स्थापना गर्ने तरखरमा लागि रहनु भए तापनि समय अनुकूल नभइरहेको कारणले महाप्रजापति गौतमीले भिक्षुणी हुनको लागि राख्नु भएको प्रस्तावलाई तुरुन्त अनुमति नदिनुभएको देखिन्छ ।

जब समयानुकूल भयो, तब उहाँले आफ्नी सानी आमा महाप्रजापति गौतमी सहित राजकूलका अन्य ५०० जना महिलाहरूलाई पनि भिक्षुणी प्रव्रज्या गर्नुभएको घटनालाई इतिहासले बताइरहेको छ । सो पश्चात् भगवान् बुद्धले भन्नुभएको छ, बुद्ध शासनरूपी रथ निर्विघ्न पूर्वक गुडाउनको लागि ४ वटा पांग्राहरू अत्यावश्यक छ । ती पांग्राहरू भिक्षु, भिक्षुणी, उपासक र उपासिका (चार परिषद) हुन् ।

यसरी महिलाहरूलाई बुद्ध शासनमा प्रव्रजित हुनको लागि ढोका खोलिदिनुहुने महाप्रजापति गौतमीको प्रतिमा भिक्षुणी गुरुमांहरू प्रत्येक विहारमा स्थापना गर्नु हाम्रो कर्तव्य हो भनी धम्मवती गुरुमाले राख्नु भएको प्रस्तावलाई स्वीकार्नु हुँदै जति पनि विहार एवं उपासक उपासिकाहरूले पनि आफ्नो स्थानहरूमा प्रतिमा राख्नु भएका छन् उहाँहरूलाई पनि यस कार्यक्रममा निमन्त्रणा गरी धर्मकीर्ति विहारले भोजन एवं जलपानको प्रायोजन गरिएको थियो ।

(२) निर्वाणमूर्ति किम्डोल विहार, स्वयम्भू

यसदिन निर्वाणमूर्ति किम्डोल विहारको धम्महलमा भिक्षुणी महाप्रजापति गौतमीको प्रव्रज्या दिवसको उपलक्ष्यमा भिक्षुणी शासन स्थापनार्थ उहाँको योगदान गुणानुस्मरण गरी भिक्षुणी डा. धम्मविजया गुरुमाले भिक्षुणी महाप्रजापति गौतमीको संक्षिप्त जीवनी प्रस्तुत गर्नुभएको र कार्यक्रममा महाप्रजापति गौतमीको प्रव्रज्या विषयमा छलफल तथा विचार आदान प्रदान कार्यक्रम पनि सञ्चालन गरिएको समाचार प्राप्त भएको छ ।

प्राप्त समाचार अनुसार कार्यक्रममा शील प्रार्थना, बुद्धपूजा र अन्त्यमा पुण्यानुमोदन गरी कार्यक्रम समापन गरिएको थियो ।

शाक्यधिता नेपालको वार्षिक साधारण सभा

२०७९ आश्विन ८ गते

स्थान- धर्मकीर्ति विहार, धम्महल

यसदिन शाक्यधिता नेपालले वार्षिक साधारण सभा सम्पन्न गरेको छ। भिक्षुणी धम्मवती गुरुमांको सभापतित्व एवं काठमाडौं महानगरपालिकाका उपमेयर सुनीता डंगोलको प्रमुख अतिथित्वमा उर्मीला तुलाधरबाट सञ्चालित उक्त कार्यक्रममा प्रफुल्ल कमल ताम्राकारले स्वागत मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो। यसरी नै शाक्यधिता नेपालका अध्यक्ष भिक्षुणी इन्द्रावती गुरुमांले पनि आफ्नो मन्तव्य व्यक्त गर्नुहुँदै शाक्यधिता नेपालको संक्षिप्त परिचय प्रस्तुत गर्नुभयो।

प्रमुख अतिथिको आशनबाट मन्तव्य व्यक्त गर्नुहुँदै काठमाडौं महानगर पालिकाका उपमेयर सुनीता डंगोलले भन्नुभयो— “भगवान् बुद्धले सिकाउनु भएको अमूल्य शिक्षालाई हामीले आ-आफ्नो जीवनमा केही मात्रामा भए पनि प्रयोग गर्न सकेको खण्डमा हामीले आ-आफ्नो जीवन अवश्य पनि सुधार्न सक्नेछौं। त्यसैले परियत्ति शिक्षालाई पनि हाम्रा बालबालिकाको लागि पाठ्यपुस्तकमा गाभ्न सकेमा ती भविष्यका कर्णधारहरूको तर्फबाट घर परिवार, समाज एवं देशलाई नै सुधार्दै नयाँ गति प्रदान गर्न सक्ने आशा लिन सक्छौं।” प्रमुख अतिथिज्यूबाट शाक्यधिता नेपालले शाक्यमुनी बुद्ध (भगवान् बुद्ध) का पुत्रीहरू भन्ने अर्थ जनाइरहेको हुँदै यसले नारी उत्थान कार्य गर्ने भएकोले उहाँ यस संस्थाको उद्देश्यबाट प्रभावित भएको विषयमा पनि चर्चा गर्नुभयो।

कार्यक्रममा सभापतिको आशनबाट ओवाद दिनुहुँदै भिक्षुणी धम्मवती गुरुमांले भन्नुभयो— “हाम्रो जीवनमा असल कार्य गर्ने व्यक्तिलाई अनेक बाधा अड्चन आइरहेकै हुन्छ। तर ती बाधा अड्चन देखेर तर्सिनु हुँदैन। नबिराउनु, नडराउनु भन्ने शिक्षालाई आधार मानी हामीले आफ्नो लक्ष्यपूर्ति गर्नको लागि अगाडि बढ्नुपर्छ।” भन्नुहुँदै उहाँले उपमेयर सुनीता डंगोलले पनि आफ्नो पदमा रही यही शिक्षा पालन गरी बुद्ध शिक्षाको आधार लिँदै इमान्दारपूर्वक देश र जनताको कल्याण हुने कार्यमा निरन्तर लाग्न सकोस् भनी आशीर्वन दिनुभयो।

कार्यक्रममा भिक्षुणी धम्मवती गुरुमांले प्रमुख अतिथि सुनीता डंगोललाई धर्मकीर्ति विहारबाट प्रकाशित

पुस्तक एवं धर्मकीर्ति मासिक पत्रिका लगायत स्वयम्भू चैत्य सम्भनाको चीनोको रूपमा प्रदान गर्नुभयो।

यसरी नै शाक्यधिता नेपालका नेपालका पदाधिकारहरू लगायत अन्यकार्यकर्ताहरूलाई पनि प्रमुख अतिथिज्यूबाट धर्मधातु सम्भनाको चीनोको रूपमा प्रदान गरिएको थियो।

कार्यक्रमको अन्त्यमा वार्षिक साधारण सभाका संयोजिका एवं धर्मोदय सभाका उपाध्यक्ष प्रेमहारा तुलाधरले धन्यवाद ज्ञानप गर्नुभएको थियो।

कार्यक्रममा उपस्थित सबै महानुभावहरूलाई उपासिका रेजिता तुलाधरबाट जलपान प्रायोजन गरी पुण्य सञ्चय गर्नुभएको थियो।

(यो समाचारसंग सम्बन्धित तस्वीरहरू अगाडि कभर पेजको भित्री भागमा हेर्नुहोला)

निर्वाणया भूमी पलाः तःवनेनु

नातीकाजी महर्जन, पुलचोक, ललितपुर

ततःपवाःगु गुप्वाः लुखा छुनातःगु ध्व शरीरय्
पिहां वयाचवनी दुर्गन्धित मल गुंगु हे लुखाप्वाल्य्
लाया मिखां खंके थाकुगु लुखाप्वाःत दु कोटानकोटी हे
गुगु लुखाप्वालं पिहांवयाचवनी दुर्गन्धित मल हे
अथेसानं थुकीयात हे च्छयायाः पित्तु पियाचवनी अप्वःसिनं,
न्हाय्कं न्ह्योने च्वनाः छायापियाचवनी थुकीयात अप्वःसिनं
उलि यानानं मगाः नस्वालं इलाचवनी ध्व नवःगु शरीरय्
मानो नस्वाः हे पिहांवयाचवन ला ध्व शरीरं धका लानाः भ्रमय्
भ्वाथः जुयाः हय्हय्कुनावांगु ख्वाःपाःयात छायापियाचवनी मन बियाः
उलि जक मखु ज्याला हे बियाः तकनं मर्मत याइतिनि अनित्य त्वपुयाः
प्रकृतिं हे संसारया अनित्य स्वभाव न्ह्यव्वया च्वंसां नं
उकीयात त्वपुइगु दुस्साहस यानाज्जी अप्वःसिनं
सुख भाःपियाः दुःख घय्सूपिं फीत दुःख मज्जीगु गथे ?
निब्बानस्स पच्चयो होतु जक धाय्वं नर्वाण हेतु चूलाइगु गथे ?
उकें संसारया अनित्य, दुःख व अनात्म स्वभावयात ध्वीकेनु
याकन हे शील, समाधि व प्रज्ञाया लंपुई न्ह्याःवनेनु
मनय् वःगु लोभ, द्वेष व मोहरूपी अन्धकार चफुईनु
हानं छकः ध्व संसारे वय् म्वाय्क निर्वाणया भूमी पलाः तय्नु

साधुवाद !

दिवंगत भक्तलाल चित्रकार

जन्म : बु.सं. २४६७, वि.सं. १९८०

ने.सं. १०४३ अलागा: एकादशी

दिवंगत : बु.सं. २५५७, वि.सं. २०७०

ने.सं. ११३३ कौलागा: षष्ठी

दिवंगत सुर्यमाया (सुर्जदेवी) चित्रकार

जन्म : वि.सं. १९८९

ने.सं. १०५३ कछलागा: दशमी

दिवंगत : वि.सं. २०७९ वैशाख १० गते

ने.सं. ११४२ चउलागा: षष्ठी

धर्मकीर्ति पत्रिका वर्ष ४०, अङ्क ७ या रङ्गिन कभर पेज (प्यंगू पाना) मद्दुम्ह उपासक **भक्तलाल चित्रकार**या गुदं (९ औं) या पुण्य तिथी व वय्कःया जहान उपासिका **सुर्यमाया (सुर्जदेवी) चित्रकार**या खुला (६ महिना) या पुण्य तिथीयात कया: वय्कःपिनि काय्, म्ह्याय्, भौ व छय्पिं लगायत सपरिवारं स्थापना यानातःगु **“सुर्जभक्त स्मृतिकोष”** पाखें धर्मदान यानादीगु खः ।

धर्मदान याना: सञ्चय यानादीगु पुण्य शक्तिं दिवंगत जुयादीपिं उपासक उपासिका भक्तलाल चित्रकार व सुर्यमाया (सुर्जदेवी) चित्रकार लगायत सकल पितृजन पिनिगु लागि सुगति एवं निर्वाण हेतु प्राप्त ज्वीमा धका: कामना यासे पुण्यानुमोदन याना ।

अथेहे धर्मदान यानादीपिं “सुर्जभक्त स्मृति कोष” या संस्थापक चित्रकार परिवारपिनि नं आयु आरोग्य एवं निरोगी कामना यासे वय्कःपिसं नं बुद्ध शिक्षा अभ्यास यायां थथःगु जीवन सफल याय्फय्मा धका: आशिका यासे धर्मदानया लागि साधुवाद व्यक्त यानागु जुल । भवतु सब्ब मंगलम् ।

धर्मकीर्ति पत्रिका परिवार

धर्मकीर्ति विहार

श्रीघः नःघः, काठमाडौं